DZIESIĄTE

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI C. K. SZKOŁY REALNÉJ

W TARNOPOLU

za rok szkolny $188^{4}/_{5}$.

TARNOPOL

Nakładem funduszu naukowego.

1885.

DZIESIĄTE

SPRAWOZDANIE

Dyrekcyi c. k. szkoły realnéj

W TARNOPOLU

za rok szkolny 1884/5.

W TARNOPOLU.

Nakładem funduszu naukowego. — Drukiem Józefa Pawłowskiego.

1885.

I. O używaniu rodzajnika w języku niemieckim.

Skreślił Piotr Zdziarski, profesor c. k. szkłoły realnéj w Tarnopolu.

II. Kronika i statystyka zakładu, przez dyrektora.

O używaniu rodzajnika w języku niemieckim.

Skreślił *Piotr Zdziarski,*

profesor c. k. szkoły realnéj w Tarnopolu.

Do napisania niniejszéj rozprawy spowodowało nas mylne albo niestosowne używanie rodzajnika i przyimków przez uczącą się tego języka młodzież, powtóre częste usterki co do odmiany przymiotników, daléj ta okoliczność, że młodzież długiém ćwiczeniem dopiero nabywa wprawy w używaniu stosownego rodzajnika przy rozmaitych członkach zdania [1]), zawisłych od czasowników i przymiotników, tudzież w połączeniu tychże z przyimkami w celu wyrażenia należytego pojęcia, nakoniec i ta okoliczność, że niektórzy autorowie gramatyki do nauki języka niemieckiego ten tak ważny dział, który uczącéj się młodzieży pochodzenia słowiańskiego sprawia bardzo wielkie trudności, opracowali dość pobieżnie.

Zamyślamy w tym celu we wstępie pomówić o rodzajniku, daléj o zaimku der, die, das i o liczebniku ein, eine, ein, potem wyłożyć odmianę przymiotników z rodzajnikiem, nakoniec podać równobrzmiące rzeczowniki tego samego rodzaju, tudzież równobrzmiące rzeczowniki, które ze zmianą rodzajnika, zmieniają znaczenie.

Polegamy przy tém opracowaniu na następujących dziełach:

1. Theoretisch-praktische Grammatik oder Lehrbuch der deutschen Sprache, nebst einer kurzen Geschichte derselben. Zunaechst zum Gebrauch für Lehrer und zum Selbstunterricht. Von Dor Joh.

---

[1]) Członkami zdania są: podmiot i orzeczenie, zwane istotnymi, przedmiot prosty i uboczny, przydawki i bliższe określniki, zwane pobocznymi częściami zdania.

Christ. Aug. Heyse, weil. Schuldirector zu Magdeburg und Mitglied der Gelehrten-Vereine für deutsche Sprache zu Berlin und Frankfurt am Main. Fünfte voellig umgearbeitete und sehr vermehrte Ausgabe. I. Band. Hannover, 1835. II. Band. I. Abtheilung. Hannover, 1844. II. Band. II. Abtheilung. Hannover, 1849.

2. Grammatik der neuhochdeutschen Sprache für Mittelschulen und verwandte Anstalten besonders in mehrsprachigen Laendern. Von Anton Heinrich, Professor am kais. kgl. Obergymnasium in Laibach 1875.

3. Jana Schobera gramatyka języka niemieckiego pierwotny przekład Dra E. Rebena. Wydanie IV. zupełnie przerobione i zastosowane do prawideł pisowni, wydanych przez Wysokie c. k. Ministerstwo wyznań i oświecenia przez Dra Ludmiła Germana. W Krakowie nakład i własność księgarni J. M. Himmelblaua 1882.

4. Neuhochdeutsche Elementargrammatik mit Rücksicht auf die Grundsaetze der historischen Grammatik bearbeitet von Karl August Julius Hoffmann. Sechste Auflage. Clausthal, 1865.

5. Deutsche Grammatik für Mittelschulen von Karl Schiller, Professor der deutschen Sprache an der k. k. Oberrealschule am Schottenfeld etc. Wien. Verlag der Ed. Hügel'schen Buchhandlung.

6. Kurze deutsche Sprachlehre von M. A. Becker. Zweite verbesserte Auflage. Wien, Verlag von L. W. Seidel et Sohn 1884.

7. Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik für hoehere Bildungs-Anstalten von Friedrich Bauer. Zehnte berichtigte Auflage. Für Oesterreich bestimmte Ausgabe. Noerdlingen. Druck und Verlag der C. H. Beck'schen Buchhandlung. 1865.

8. Leitfaden für den deutschen Sprachunterricht in den oesterr. Unter-Realschulen und aehnlichen Anstalten. Seitenstück zum deutschen Lesebuche von Theodor Vernaleken. Neuer unveraenderter Abdruck. Wien, bei L. W. Seidel 1859.

9. Gramatyka języka niemieckiego przez Dra Janotę. Wydanie drugie Kraków. W drukarni c. k. uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem L. Mańkowskiego. 1867.

O rodzajniku.

§. 1. Rodzajnik (der Artikel albo das Geschlechtswort), (inaczéj przedimkiem zwany, ponieważ jest najogólniejszym towarzy-

szem rzeczowników), jest częścią mowy, która służy przedewszystkiem do oznaczenia rodzaju, często zaś i liczby lub przypadków rzeczowników, jeżeli ich nie można inaczéj wyrazić. Tym sposobem wynagradza on przy rzeczownikach wszelki brak znamienia rodzajowego charakteru. Przez położenie więc rodzajnika można wszelką część mowy wynieść do godności rzeczownika, n. p.: das Erhabene, das Denken.

§. 2. Przy rzeczownikach w języku niemieckim rozróżniamy tak jak w polskim trzy rodzaje: męski, żeński i nijaki. Dla oznaczenia rodzaju męskiego służy — der albo ein — dla żeńskiego die albo eine — dla nijakiego — das albo ein, np.: der albo ein Mensch — die albo eine Frau — das albo ein Kind.

§. 3. Rodzajnik [1]) jest dwojaki, oznaczony czyli określny: der, die, das — i nieoznaczony czyli nieokreślny: ein, eine, ein. Obydwa rodzajniki łączą się z rzeczownikami. Nieokreślny rodzajnik nie ma w 1. przyp. męskiego, jako téż w 1. i 4. przyp. rodzaju nijakiego ściśle rozróżniającego charakteru; zamiast einer i eines mówi się ein.

§. 4. Rodzaj rzeczowników języka polskiego nie zgadza się często z rodzajem rzeczownika języka niemieckiego, np.: drzewo — der Baum; słońce — die Sonne; książka — das Buch.

§. 5. Przy rzeczownikach złożonych oznacza rodzajnik rodzaj głównika [2]), który wyraża rzecz właściwą i podlega odmianie, ale nie jego określnika, który się wymawia z przyciskiem [3]), zostaje nieodmienny i jest przydawką głównika, np.: der Obstgarten sad, die Hausfrau gospodyni, das Taubenhaus gołębnik.

§. 6. Rodzajnik określny oznacza już wymieniony albo znany przedmiot pewnego rodzaju, np.: Das Gebet ist die Erhebung des Geistes zu Gott; nieokreślny zaś oznacza jeszcze niemówiony albo

---

[1]) Rodzajnik znajdujemy w językach germańskich, w języku węgierskim, staro- i nowogreckim, w językach romańskich, chociaż go tychże macierz, język łaciński, nie ma; słowiańskie języki nie mają go.

[2]) Wyjątki: das Erbtheil spuścizna, das Drittheil, trzecia część, das Viertheil, czwarta część, das Gegentheil przeciwieństwo; jednakże der Vortheil korzyść, der Nachtheil niekorzyść albo szkoda, der Gegentheil przeciwnik albo stronnictwo przeciwne.

[3]) Wyjątki, w których głównik, oznaczony akcentem, wymawia się z przyciskiem: das Jahrzehnt, Jahrhúndert, Jahrtaúsend, der Charfreitag, der Wachólder, das Lebewóhl, die Viertelstúnde, Viertelmeile, Nordósten, Südósten, Nordwésten, Sudwésten.

nieznajomy przedmiot, np.: Es lebte einst ein Koenig, dém starb sein Sohn. Und der Koenig war darüber sehr betrübt.

§. 7. W języku niemieckim jest jeszcze równobrzmiący zaimek wskazujący i względny: dér — dié — dás, tudzież liczebnik główny: eín — eíne — eín.

Rodzajnik określny — der — die — das wymawia się bez przycisku; wskazujący i względny zaimek zaś — dér — dié — dás zawsze z przyciskiem, np.: Der Edle denkt an sich selbst zuletzt. — Dér ist edel, dér an sich selbst zuletzt denkt.

Rodzajnika nie tłomaczy się ani na języki słowiańskie, ani też na język łaciński; zaimek zaś wskazujący[1]) dér — dié — dás tłomaczy się na język polski wyrazem ten — ta — to; na język łaciński wyrazem is — ea — id — albo hic — haec — hoc; zaimek względny dér — dié — dás — tłomaczy się na język polski wyrazem: który, która, które, na język łaciński wyrazem: qui — quae — quod.

§. 8. **Odmiana rodzajnika określnego tak opiewa:**

	Liczba pojedyncza.					Liczba mnoga.
	Rodzaj męski,		żeński,		nijaki.	Dla wszystkich 3 rodzajów.
1. przyp.	der	—	die	—	das,	die,
2. „	des	—	der	—	des,	der,
3. „	dem	—	der	—	dem,	den,
4. „	den	—	die	—	das.	die.

§. 9. Równobrzmiący zaimek wskazujący dér — dié — dás odmienia się tak, jak rodzajnik określny, jeżeli stoi przed rzeczownikiem; bez rzeczownika zaś odmienia się następującym sposobem:

	Liczba pojedyncza.					Liczba mnoga.
	Rodzaj męski,		żeński,		nijaki.	Dla wszystkich 3. rodzajów.
1. przyp.	dér	—	dié	—	dás,	dié,
2. „	déssen	—	déren	—	déssen,[2])	déren,
3. „	dém	—	dér	—	dém,	dénen,
4. „	dén	—	dié	—	dás.	dié.

W 2. przyp. liczb. mnog. używa się dérer zamiast déren, jeżeli następuje dodatek określający. np.: Wir gedenken dérer, dié uns

---

[1]) Zaimek wskazujący dér — dié — dás wymawia się zawsze z przyciskiem, np.: Dér ist es, dén ihr suchet, dén ergreifet.

[2]) Zamiast déssen w 2. przyp. l. poj. można także użyć dés.

Wohlthaten erwiesen haben. Bez tego dodatku używa się déren, np,: Das sind Bücher, es gibt déren viele in unserer Bibliothek[1]).

Równobrzmiący zaimek względny dér — dié — dás, którego się używa zamiast welcher — welche — welches, odmienia się tak, jak wyżéj przytoczony zaimek wskazujący.

Zaimek względny[1]) dér — dié — dás odnosi się nietylko na rzeczowniki, lecz także bardzo często na zaimki wskazujące np.: Dankbar erinnere ich mich dérer, déren Wohlthaten ich genossen (habe).

§. 10. **Odmiana nieokreślnego rodzajnika tak opiewa**:

	Liczba pojedyncza.					
Rodzaj	męski,		żeński,		nijaki.	
1. przyp.	ein	—	eine	—	ein,	
2. „	eines	—	einer	—	eines,	Liczby mnogiéj
3. „	einem	—	einer	—	einem,	nie ma.
4. „	einen	—	eine	—	ein.	

Rzeczownik użyty w liczbie pojedynczéj z rodzajnikiem nieokreślnym w liczbie mnogiéj kładzie się bez rodzajnika, np.: Eine Fliege kann uns oft sehr laestig fallen; w liczbie mnogiéj: Fliegen koennen uns oft sehr laestig fallen,

Rodzajnika nieokreślnego używa się albo z rzeczownikiem albo też bez rzeczownika.

§. 11. **Odmiana rodzajnika nieokreślnego bez rzeczownika tak opiewa**:

	Liczba pojedyncza.					
Rodzaj	męski,		żeński,		nijaki.	
1. przyp.	einer	—	eine	—	eines= eins,	
2. „	eines	—	einer	—	eines,	Bez liczby
3. „	einem	—	einer	—	einem,	mnogiéj.
4. „	einen	—	eine	—	eines= eins.	

Nieokreślny rodzajnik ein, eine, ein — wymawia się zawsze bez przycisku i nie tłomaczy się go nigdy na języki słowiańskie, ani też na język łaciński. Jako liczebnik główny tłomaczy się na języki słowiańskie, na język polski wyrazem jeden, jedna, jedno; na

---

[1]) Odnosząc się na rzeczowniki złożone, odnosi się na główník, z którym się zgadza w rodzaju i liczbie; przypadek zaś zaimka względnego nie zawisł od główníka, lecz od pytania, od czasownika, przymiotnika lub przyimka, które rządzą przypadkami, np.: Wir bewunderten den herrlichen Birnbaum, der die Zierde unseres Gartens ist.

łaciński wyrazem unus, una, unum. Przed rzeczownikiem położony odmienia się jak wyżéj wzmiankowany rodzajnik, np.: Hier ist nur eín Fall moeglich. Wir glauben nur an eínen[1]) Gott. Auch nicht eíne Person war dabei anwesend.

§. 12. Jeżeli „ein" stoi samodzielnie, tedy dostaje końcówki określnego rodzajnika, np.: Einer, eine, eines= (eins) wird erwartet.

Również tak nieoznaczony zaimek irgend einer — e — es. „Ein" bez rzeczownika odnosi się zawsze do poprzedniego rzeczownika, np.: Ist der Mond ein Himmelskoerper? Er ist einer. Jeżeli zaś ma przed sobą określny rodzajnik albo przydawkę, odmieniającą się podług mocnéj odmiany, tedy odmienia się jak przymiotnik według słabéj odmiany, np.: dér albo dieser eine Mensch, dié albo diese eine Frau, dás albo dieses eine Kind. Zamiast ein solcher, eine solche, ein solches — używa się często solch einer, solch eine, solch eines, albo z rzeczownikiem: solch ein Herr, solch eine Sache, solch ein Wort. Również welch ein, welch eine, welch eines. W zaimku pytajnym was für ein? — odmienia się tylko ein, jak rodzajnik nieokreślny, np.: Was für einen Mann hast du gesehen? W liczbie mnogiéj odpada ein, np.: Was für Maenner habt ihr gesehen? Przy imionach steku (Stoffnamen) odpada „ein" nawet w liczbie pojed., np.: Was für Butter habet ihr gekauft? Bez rzeczownika mówi się: Was für einer — e — es, np.: Anton sagte: Ein Kaefer sitzt da. Was für einer? fragte ihn der Bruder.

Nakoniec zastępuje ein, eine, ein — przypadki zaimka nieoznaczonego man, który ma tylko 1. przypadek, np.: Wie man das Schulgebaeude betritt, kommt einem der Lehrer entgegen und führt einen ins Schulzimmer[2]).

§. 13. Zamiast nicht ein — nicht eine — nicht ein — używa się nieoznaczonego zaimka kein, keine, kein, zamiast nicht einer — nicht eine — nicht eines — keiner — e — es, z których kein, stojąc przed rzeczownikiem, dostaje w liczbie pojedynczéj końcówk; rodzajnika nieokreślnego, w liczbie mnogiéj rodzajnika określnegoi

---

[1]) Jeżeli liczebnik eín, eíne, eín — chcemy uwydatnić w piśmie, podkreślamy go, albo odróżniamy go w druku grubszymi trzcionkami: znajdujemy go téż dużą literą początkową drukowany.

[2]) „Ein" jako nieoznaczony zaimek, oznacza nie dokładnie wyrażoną osobę lub rzecz; z poprzedzającym rodzajnikiem: der, die, das eine, — w przeciwieństwie do tego następuje: der, die, das andere, np.: Der eine Baum ist groß, der andere klein.

keiner — e — es w obydwu liczbach zaś dostaje końcówki rodzajnika określnego.

Odmiana przymiotników.

§. 14. W języku niemieckim tak rzeczowniki jak i przymiotniki mają trzy odmiany: słabą, mocną i mięszaną. Według słabéj odmiany odmieniają się przymiotniki, gdy mają przed sobą rodzajnik określny, albo zamiast niego inny określnik, mający końcówki określnego rodzajnika, jako to: dieser, jener, jeder, jedweder, mancher, solcher, welcher i złożone z der i jenige i selbe, tj.: derjenige i derselbe.

§. 15. Przymiotniki, odmieniające się według odmiany słabéj, otrzymują w 1. przypadku liczby pojedynczéj wszystkich trzech rodzajów i w 4. przypadku liczby pojedynczéj rodzaju żeńskiego i nijakiego końcówkę e, we wszystkich innych przypadkach obydwu liczb en.

Liczba pojedyncza.

1. przyp.	der schoene Mond,	die schoene Nacht,	das schoene Bild,
2. „	des schoenen Mondes,	der schoenen Nacht,	des schoenen Bildes,
3. „	dem schoenen Monde,	der schoenen Nacht,	dem schoenen Bilde,
4. „	den schoenen Mond,	die schoene Nacht,	das schoene Bild,
5. „	schoener Mond!	schoene Nacht!	schoenes Bild!

Liczba mnoga.

1. przyp.	die schoenen Monde,	die schoenen Naechte,	die schoenen Bilder,
2. „	der schoenen Monde,	der schoenen Naechte,	der schoenen Bilder,
3. „	den schoenen Monden,	den schoenen Naechten,	den schoenen Bildern,
4. „	die schoenen Monde,	die schoenen Naechte,	die schoenen Bilder,
5. „	schoene Monde!	schoene Naechte!	schoene Bilder! [1])

§. 16. Według mocnéj odmiany odmieniają się przymiotniki, gdy nie mają określnika, albo jeżeli mają niezmienny określnik bez końcówki jak: manch, solch, welch i po: viel, wenig.

Liczba pojedyncza.

1. przyp.	junger Baum,	junge Saat,	junges Kind,
2. „	junges(en)Baumes,	junger Saat,	junges(en) Kindes, [2])
3. „	jungem Baume,	junger Saat,	jungem Kinde,
4. „	jungen Baum,	junge Saat,	junges Kind,
5. „	junger Baum!	junge Saat!	junges Kind!

---

[1]) Jeżeli jest kilka przymiotników przed rzeczownikiem, wszystkie mają te samą końcówkę: Der gute, treue, dankbare Sohn, bez względu na stopień przymiotnika.

[2]) Przyp. 2. liczby pojed. rodz. męs. i nijakiego dostaje teraz zwykle **en** zamiast **es** jednakże można mówić: gutes Sinnes, frohes Gemüthes.

Liczba mnoga.

1. przyp.	junge Baeume,	junge Saaten,	junge Kinder,
2. „	junger Baeume,	junger Saaten,	junger Kinder,
3. „	jungen Baeumen,	jungen Saaten,	jungen Kindern,
4. „	junge Baeume	junge Saaten,	junge Kinder,
5. „	junge Baeume!	junge Saaten!	junge Kinder!

Przymiotniki odmiany mocnéj przybierają we wszystkich przypadkach obydwu liczb końcówki pewnego rodzajnika.

§. 17. Do mięszanéj odmiany należą przymiotniki, gdy je poprzedza rodzajnik nieokreślny. Wtedy przymiotniki w tych przypadkach, w których nieokreślny rodzajnik nie ma charakterystycznéj końcówki, tj. w 1. przyp. rodzaju męskiego i nijakiego i w 4. przyp. rodzaju nijakiego liczby pojedynczéj otrzymują końcówki rodzajnika określnego, w liczbie mnogiéj tracą rodzajnik i dostają końcówki rodzajnika określnego, w innych przypadkach dostają końcówki słabéj odmiany. [1])

Liczba pojedyncza.

1. przyp.	ein neuer Rock,	eine neue Weste,	ein neues Kleid,
2. „	eines neuen Rockes,	einer neuen Weste,	eines neuen Kleides,
3. „	einem neuen Rocke,	einer neuen Weste,	einem neuen Kleide,
4. „	einen neuen Rock,	eine neue Weste,	ein neues Kleid,
5. „	neuer Rock!	neue Weste!	neues Kleid!

Liczba mnoga.

1. przyp.	neue Roecke,	neue Westen,	neue Kleider,
2. „	neuer Roecke,	neuer Westen,	neuer Kleider,
3. „	neuen Roecken,	neuen Westen,	neuen Kleidern,
4. „	neue Roecke,	neue Westen,	neue Kleider,
5. „	neue Roecke!	neue Westen!	neue Kleider! [2])

§. 18. Do mięszanéj odmiany należą przymiotniki nietylko wtedy, gdy przed nimi stoi rodzajnik nieokreślny ein, lecz także gdy je poprzedzają zaimki dzierżawcze: mein, dein, sein, unser, euer, ihr i nieoznaczony zaimek kein. Jeżeli je poprzedzają zaimki dzierżawcze lub kein, tedy w liczbie pojedynczéj odmieniają się przymiotniki tak, jak gdyby przed nimi stał rodzajnik nieokreślny, w liczbie mnogiéj zaś według słabéj odmiany, tj. we wszystkich przypadkach liczby mnogiéj mają końcówkę en.

Po zaimkach dzierżawczych: mein, dein, sein, unser, euer, ihr i po kein opiewa odmiana przymiotników tak:

---

[1]) Mają więc końcówki mocnéj i słabéj odmiany, skąd nazwa mięszanéj odmiany.

[2]) Przypadek 5. rzeczowników jest zawsze równy 1. przypadkowi odpowiednéj liczby; przymiotniki zaś w 5. przypadku we wszystkich stopniach dostają końcówki rodzajnika określnego, tracąc rodzajnik; tylko po zaimkach dzierżawczych jest 5. przypadek liczby mnogiéj równy 1. przypadkowi téjże liczby.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męski,	żeński,	nijaki.
1. p. mein guter Bruder,	deine gute Schwester,	sein gutes Kind,
2. „ meines guten Bruders,	deiner guten Schwester,	seines guten Kindes,
3. „ meinem guten Bruder,	deiner guten Schwester,	seinem guten Kinde,
4. „ meinen guten Bruder,	deine gute Schwester,	sein gutes Kind,
5. „ mein guter Bruder!	deine gute Schwester!	sein gutes Kind!

Liczba mnoga.

1. p. meine guten Brüder.	deine guten Schwestern,	seine guten Kinder,
2. „ meiner guten Brüder,	deiner guten Schwestern,	seiner guten Kinder,
3. „ meinen guten Brüdern.	deinen guten Schwestern,	seinen guten Kindern,
4. „ meine guten Brüder,	deine guten Schwestern,	seine guten Kinder,
5. „ meine guten Brüder!	deine guten Schwestern!	seine guten Kinder!

Jak stopień równości, tak odmieniają się stopień wyższy i najwyższy.

§. 19. 1) Jeżeli z dwu lub więcéj przymiotników ostatni więcéj istotę oznacza niż własność, może przyjąć w 3. przyp. l. pojed. i w 2. l. mnogiéj zamiast mocnéj—końcówkę słabéj odmiany np.: echtem ungarischen (i ungarischem) Weine, echter ungarischen (i ungarischer) Weine. Takich przymiotników nie rozdziela się przecinkiem, nie można ich spójnikiem połączyć; ostatni można często zamienić na określnik, np.: echter Ungarwein.

2) Po nieoznaczonych liczebnikach einige, viele, alle, manche, wenige, mehrere, etliche i po andere; welche, solche można przymiotniki odmieniać według słabéj lub mocnéj odmiany; lecz po manche, solche, einige, wenige, viele — w 4. przyp. przeważa mocna odmiana, n. p.:

1. przyp. einige tapfere (i—en) Soldaten
2. „ vieler neuer(en) Haeuser, tu mocnéj odmiany
3. „ allen guten Menschen, rzadziéj się używa
4. „ keine große(en) Werke.

Niewłaściwe przymiotniki od imion miejscowości pochodzące zakończone na er, np.: die Leipziger Messe, die Wiener Zeitung, zostają nieodmienne.

§. 20. Nim przystąpimy do używania rodzajnika, nie będzie od rzeczy, przytoczyć te przyimki, które się zlewają z rodzajnikiem określnym po nich następującym w jeden wyraz, przybierając ostatnią spółgłoskę rodzajnika, te są: (am = (an dem), beim = (bei dem), im = (in dem), vom = (von dem), zum = (zu dem), zur =

(zu der), ans = (an das), aufs = (auf das), durchs = (durch das), fürs = (für das), ins = (in das), übers = (über das), ums = (um das), unters = (unter das), vors = (vor das), np. Der Baum ist vom[1]) Blitze beschaedigt worden.

§. 21. Przechodzimy do pytań: 1. Kiedy i jakiego powinniśmy używać rodzajnika? 2. Kiedy można opuszczać rodzajnik?

Rodzajnika określnego lub nieokreślnego używamy:

1. Przed imionami pospolitymi, gdy rzeczownik w liczbie pojedynczéj jest zastępcą całego rodu lub gatunku, można użyć określnego lub nieokreślnego rodzajnika, np.: Nur der tugendhafte Mensch = nur ein tugendhafter Mensch kann wahrhaft glücklich sein, co tyle znaczy jak jeder tugendhafte Mensch kann wahrhaft glücklich sein. W liczbie mnogiéj: Alle tugendhaften Menschen koennen wahrhaft glücklich sein. Jeżeli w tym wypadku przed rzeczownikiem stoi przymiotnik, tedy wymawia się go z przyciskiem, np.: Ein fauler Apfel verdirbt gesunde Aepfel.

§. 22. We wstępie wymieniliśmy członki zdania. Wypada je na tém miejscu bliżéj objaśnić.

Podmiot i orzeczenie zowią się głównymi członkami zdania, ponieważ tworzą istotę zdania tj. bez nich nie może się obejść żadne zdanie. Zdanie jest to myśl wyrażona dokładnie słowami, np.: Der Mensch denkt, Gott lenkt[2]). Widzimy tu dwa zdania główne czyli od siebie niezawisłe. W 1. zdaniu jest podmiotem „der Mensch", w 2. „Gott"; orzeczenie w 1. zdaniu jest „denkt" w 2. „lenkt". Podmiotem jest osoba lub rzecz, o któréj się mówi, podmiot zwykle stoi w 1. przypadku na pytanie wer? jeżeli jest osobą; na pytanie was? — jeżeli jest rzeczą[3]). Orzeczeniem zaś nazywamy to, co się o podmiocie orzeka.

Podmiotami zdania mogą być: *a)* nie tylko rzeczowniki, np.: Der Lehrer unterrichtet die Schüler. *b)* miejsce tychże zastępujące zaimki np.: Ich schreibe einen Brief, lecz także każda część mowy,

---

[1]) Wyrazów, powstałych ze zlewu przyimków z rodzajnikiem, nie apostrofuje się.

[2]) Dwa lub więcéj zdań głównych od siebie niezawisłych, całość tworzących, zowiemy spójnią zdań. (Satzverbindung albo Satzverein).

[3]) Niekiedy poprzedza wyraz „es" właściwy podmiot, mianowicie, gdy orzeczenie poprzedza podmiot, np.: Es lebe der Kaiser! Czasem podmiot przychodzi na inne pytania, np.: Ihm ist wohl albo: es ist ihm wohl. (Wem ist wohl?) Den Kranken friert albo: es friert den Kranken (Wen friert?) Der Schwestern sind zwei, albo: es sind der Schwestern zwei. (Wessen sind zwei?)

użyta jako rzeczownik, np.: Der Tugendhafte wird belohnt. Das L..gen ist die Quelle aller Übel. Zwoelf sind ein Dutzend Aufgeschoben ist nicht aufgehoben, a nawet całe zdanie, np.: Es ist rühmlich, für das Vaterland zu sterben[1]).

Orzeczeniami mogą być: *a)* czasowniki, np.: Die Schnitter schneiden das Getreide, *b)* przymiotniki, np.: Die Schüler sind fleißig, lub przymiotnikowo użyte wyrazy, np.: das Buch ist dein[2]). Die Beschreibung ist ergreifend; *c)* rzeczowniki w 1. przypadku stojące, np.: Der Hecht ist ein Fisch[3]); *d)* wyrazy bezokoliczne z partykułą „zu" albo bez niéj, np.: Arbeiten ist beten. Der Kranke ist zu pflegen tj.: der Kranke mufs albo soll gepflegt werden. Die Handlung ist zu loben, tj.: die Handlung ist lobwürdig; *e)* orzekające 2. przypadki, np.: Die Freunde waren heitern Sinnes, tj. heiter; nakoniec, *f)* wyrażenia przyimkowe, t. j. rzeczowniki połączone z przyimkami, np.: Waehrend deiner Krankheit waren wir um dein Leben in Sorgen, tj. um dein Leben besorgt.

§. 23. Z tego co się wyżéj powiedziało, wypływa: przypadek 1. w języku niemieckim jest przypadkiem podmiotu, tudzież i orzeczenia, jeżeli jest rzeczownikiem lub rzeczownikowo użytym wyrazem. W polskim języku podmiot kładzie się w 1. a orzeczenie zaś w 6. przypadku, jeżeli jest rzeczownikiem. Gdy podmiotem zdania jest zaimek wskazujący ten, ta, to, — np.: To jest mój ojciec. — Dás ist mein Vater. To jest moja matka. Dás ist meine Mutter. To jest moje dziecię. Dás ist mein Kind, trzeba także orzeczenie kłaść w 1. przypadku, ale nie w 6.

---

[1]) Tu jest wyraz bezokoliczny „zu sterben" podmiotem; zamiast: der Tod.

[2]) Przymiotniki i przymiotnikowo użyte wyrazy jako przydawki, służą do bliższego określenia rzeczowników lub rzeczownikowo użytych wyrazów i zgadzają się, stojąc w języku niemieckim zawsze przed nimi, (tylko w poezyi mogą stać po nich, tracąc końcówkę, np.: Bei einem Wirte wundermild, da war ich einst zu Gaste; ein gold'ner Apfel war sein Schild an einem langen Aste. Uhland.) w rodzaju, liczbie i przypadku tak jak w języku polskim. Przymiotniki zaś i przymiotnikowo użyte wyrazy jako orzeczenia w języku niemieckim zostają bez względu na rodzaj i liczbę podmiotu, z którym się łączą łącznikiem „sein" nieodmienne; gdy zaś w języku polskim tak przydawka taka, jak i orzeczenie musi się zawsze zgadzać w rodzaju, liczbie i przypadku — a w liczbie mnogiéj i w zawodzie ze swym podmiotem, wyjąwszy, jeżeli przymiotnik w języku niemieckim po podmiocie stojący ma przed sobą rodzajnik, np.: Dein Schicksal ist ein bedauernswertes=bedauernswert.

[3]) Orzeczenie wyrażone w języku niemieckim rzeczownikiem lub wyrazem rzeczownikowo użytym, kładzie się w 1. przypadku, łącząc się łącznikiem sein, a gdy orzeczenie jest imieniem osoby, zgadza się z podmiotem nie tylko w przypadku, lecz także w rodzaju i liczbie np.: Die Erfahrung ist die sicherste Lehrmeisterin. Der Fleiß ist der Vater des Glückes. Jeżeli podmiot jest rodzaju nijakiego, orzeczenie kładzie się w rodzaju męskim, ale nie w żeńskim, np.: Das Gewissen ist der strengste Richter des Menschen, lecz nie — die strengste Richterin

Przydawkami można wszelkie członki zdania, wyrażone rzeczownikami lub rzeczownikowo użytymi wyrazami określić, przez co powstają zdania rozwinięte. Dopowiedzenie (der Beisatz albo die Apposition)jest to rzeczownik w tym samym przypadku położony sam lub z przydawkami, służy do określenia drugiego rzeczownika) liczymy do przydawek; łatwo bowiem z przydawki można utworzyć zdanie poboczne, przez co powstają zdania złożone, zwane spojem zdań (Satzgefüge), np.: Die Chinarinde, das wirksamste Mittel gegen das Wechselfieber, kommt von einem Baum in Südamerika. Die Chinarinde, welche das wirksamste Mittel gegen das Wechselfieber ist, kommt von einem Baum in Südamerika.

Rodzajnika określnego używa się:

§. 24. 1. Przed różnymi częściami mowy, używając ich jako rzeczowników, np.: Der Edle verzeiht gern seinen Naechsten. Das Turnen kraeftiget den Leib des Menschen. Das Und verbindet zwei Woerter oder zwei Saetze.

2. Przed najwyższym stopniem przymiotników, użytym bez opisania, np.: Das kleinste Saeugethier der Erde ist die sibirische Spitzmaus. Das Mutterherz ist das treueste[1])

3. Przed przymiotnikami, które nie mają stopnia równości, jako to: der vordere, vorderste, der hintere, hinterste, der obere oberste, der untere, unterste, der innere, innerste, der mittlere, mittelste, der aeußere, aeußerste; tudzież przed przymiotnikami: der einzige, der letzte, der vorletzte, der naemliche, der folgende, der übrige, np.: Der vordere Theil des Hauses ist schoener als der hintere. Der obere Lauf der Donau geht bis Linz, der mittlere bis Orsova, der untere bis zur Mündung. Der letzte Babenberger in Oesterreich war Friedrich der Streitbare.

4. Przed przydawkami wyrażonymi:

a) przymiotnikami, np.: Ich habe das neue Kleid gesehen.

b) imiesłowami, np.: Der denkende Mann kommt.

c) liczebnikami porządkowymi, np.: Am 1. September beginnt die Schule.

d) przed rzeczownikami bez przyimka bez różnicy, czy 2. przypadek jest podmiotowy[2]), np.: Der Klang der Glocken ruft die

---

[1]) Jeżeli 3. stopień stoi ze słówkiem „als" jako określenie przysłówkowe, nie dostaje rodzajnika, np.: Niklas Zrinyi fiel als groeßter Held bei der Vertheidigung von Szigeth.

[2]) Przypadek 2. podmiotowy, wyrażający posiadacza, stając się tytułem, nie dostaje rodzajnika i traci końcówkę 2. przypadka, np.: Das Regiment Erzherzog Stephan soll ankommen.

Christen in die Kirche; czy przedmiotowy np.: Die Erziehung der Jugend ist die Aufgabe der Lehrer; czy własnościowy, np.: Das war ein Tag der Lust; czy cząstkowy [1]), np.: Ein Theil der Soldaten war müde.

e) przed rzeczownikami z przyimkami, np.: Der Baum im Garten blüht.

f) przed rzeczownikami złożonymi, np.: Der Landmann ist arbeitsam.

g) Przed dopowiedzeniami zlewającymi się z wyrazami, do których określenia służą, w jedno pojęcie, np.: Rudolf I. [2]) besiegte Przemyśl Ottokar II.[2]) bei Jedenspeigen am 26. August 1278.

5. Przed imionami własnymi osób, jeżeli osoba jest krewnym, przyjacielem,, znajomym lub sługą mówiącego, w ogólności, jeżeli o jakiejś osobie mówimy poufale, np.: Der Vater schickte den Georg in die Stadt, die Mutter aber entließ die Gertrude.

6. Przed imionami własnymi osób w 2. przypadku, które się kończą w 1. przypadku liczby pojedynczéj na s, ß, sch, st, t, tz, x, z, np.: Die persische Flotte segelte unter der Anführung des Datis und Artaphernes nach der Insel Euboea.

7. Przed wszelkimi imionami własnymi, jeżeli je poprzedzają przydawki lub określniki, np.: Das goldreiche Siebenbürgen bildet den südoestlichen Theil des Kaiserthumes Oesterreich.

8. Przed imionami własnymi narodów, krajów rodzaju męskiego i żeńskiego bez różnicy, czy stoją bez przydawki, bez określnika lub z nimi, np.: Mein Freund hat eine Reise aus den Niederlanden nach der schoenen Pfalz, nach dem Elsaß, nach der Normandie, nach der gebirgigen Schweiz, nach der Türkei und nach der Halbinsel Krim zurückgelegt. Die Karthager wurden von den Roemern bei Zama besiegt.

9. Przed imionami własnymi rzek, jeziór, gór, bez różnicy, czy stoją z przydawkami, określnikami lub bez nich, np.: Die Donau und der Dniester gehoeren zu den Hauptflüssen Oesterreichs. Der Ladoga und der Onega sind die groeßten Seen Russlands.

---

[1]) Przypadek 2. cząstkowy bez przymiotnika stoi bez rodzajnika, a w 2. przypadku liczby pojedynczéj traci końcówkę, np.: Wie viel Eimer Wein hast du gekauft?

[2]) Przed dopowiedzeniami, które wyrażamy liczebnikami, nie pisze się rodzajnika, ale czytając, trzeba go wyrazić; pisząc zaś literami pisze się: der Erste, der Zweite. Takich dopowiedzeń nie oddziela się przecinkami, np.: Karl der Große war Koenig der Franken.

Der Harz, die Eifel, der Taunus und der Spessart gehoeren zum herzinischen Gebirgssysteme.

10. Przed imionami własnymi [1]), używając ich jako imion pospolitych, np.: Er ist der Kroesus unserer Zeit, tj. er ist in unserer Zeit so reich, wie Kroesus im Alterthume. Ich habe den Goethe mehrmals gelesen. Die Hohenstaufen regierten in Deutschland vom J. 1137 bis zum J. 1254.

11. Przed imieniem „Gott" [2]) oznaczającém najwyższą Istotę, jeżeli je poprzedza przydawka lub rzeczownik określający, lub jeżeli po nim następuje 2. przypadek, np.: Der allmaechtige Gott hat die Welt herrlich eingerichtet. Der Herr Gott, der Gott des Weltalls, lenkt die Schicksale aller Voelker und aller Menschen.

12. Przed przedmiotami bezpośrednimi i pośrednimi [3]):

a) w 4. przypadku po czasownikach czynno-przechodnich i czynno-przechodnio użytych np.: Der Magnet zieht das Eisen an sich. Der Bruder schaemt sich des Fehlers. Gdy powiem: Den Kranken friert albo: es friert den Kranken. [4])

b) w 3. przypadku np.: Der Affe ist dem Menschen aehnlich. Die Unmaeßigkeit schadet den Menschen. W tych przykładach jest tylko jeden dopełniacz. Der Wegweiser zeigt den Touristen den Weg. Sage dem Freunde immer die Wahrheit! — W tych przy-

---

[1]) We wyrażeniach: beim Johannes, Marcus — domyślamy się beim Ewangelisten Johannes, Marcus.

[2]) Wyraz „Gott", oznaczający najwyższą Istotę a położony bez określnika, stoi zawsze bez rodzajnika, np.: Gott hat die Welt aus nichts erschaffen. Jeżeli wyraz „Gott" wyraża bóstwo pogańskie stoi zawsze z rodzajnikiem, wyjąwszy jeżeli jest określnikiem przysłówkowem, np. Der Gott Neptun wurde als Gott des Meeres von den Roemern verehrt.

[3]) Gdy powiem: Die Mutter sucht. — Das Kind bedarf. — Der Held ist bereit. — W tych zdaniach orzeczenie nie jest zupełne; trzeba je uzupełnić, np.: Die Mutter sucht die Tochter. Das Kind bedarf eines Beschützers. Der Held ist zum Kampfe bereit.

Dopełnienie orzeczenia czyli przedmiot zawisł od słowa, które wyraża orzeczenie, np. Der Schneider bedient sich der Nadel. Der Sohn folgt seinem Vater. Das Buch ist dem Schüler nützlich.

Dopełnienie orzeczenia stoi najczęściej na pytanie kogo albo co? lecz także na inne pytania, jak: kogo, czego? lub czyj, czyja, czyje? komu, czemu? na czem? do czego?

Dopełnienie orzeczenia czyli przedmiot może być bezpośredni lub pośredni. Jeżeli powiem: Der Vater kauft den Kindern Kleider, mamy tu dwa dopełniacze. Jeden oznacza przedmiot, na który czynność wprost przechodzi tj. Kleider, możemy go nazywać dopełniaczem bezpośrednim, drugi oznacza przedmiot, dla którego albo w celu którego czynność się odbywa, tj. den Kindern, możemy go nazwać pośrednim dopełniaczem, czyli przedmiotem pośrednim.

Przedmiot orzeczenia wyraża się: 1. rzeczownikiem albo rzeczownikowo użytym wyrazem w pewnym przypadku; — 2. rzeczownikiem z przyimkiem; — 3. zależném czyli zawisłém zdaniem (albo pobocznem), które albo jest zupełne albo skrócone.

[4]) Tu przypadek 4. jest podmiotem logicznym.

kładach ma orzeczenie dwa dopełniacze,— bezpośredni w 4. a pośredni w 3. przypadku.

c) w 2. przypadku, np.: Der Brüder[1]) sind sechs, albo: es sind der Brüder sechs. Der Greis gedenkt des Todes; ale można bez uszczerbku myśli powiedzieć: Der Greis gedenkt an den Tod, w którym wypadku dopełniacz stoi w 4. przypadku z przyimkiem. Der Kranke bedarf der Ruhe albo der Kranke bedarf Ruhe. Der Wanderer ist des Weges kundig, albo der Wanderer kennt den Weg. W obu wypadkach można 2. przypadek przenieść w 4. przyp. Jeżeli powiemy zamiast: Das Kind ist des Lebens froh; das Kind freut sich des Lebens, tedy dopełniacz czyli przedmiot został w 2. przypadku a przybył drugi (sich) w 4. przypadku. Der Tischler bedient sich des Hobels. Der Nachbar beschuldigte den Arbeiter des Diebstahls. W tych zdaniach widzimy dwa przedmioty, bezpośredni w 4. — pośredni zaś w 2. przypadku.

d) w 1. przypadku, np.: Das Kameel wird von den Arabern das Schiff der Wüste genannt. To zdanie przełożone w stronę czynną opiewa: Die Araber nennen das Kameel das Schiff der Wüste. Tu widzimy w zdaniu biernóm dwa pierwsze, w zdaniu czynnóm dwa czwarte przypadki.

To samo widzimy przy czasowniku heißen, jeżeli ma znaczenie czasownika nennen, nazywać. Czasowniki schelten i schimpfen, które w stronie czynnéj rządzą dwoma czwartymi przypadkami a w biernéj dwoma pierwszymi — 4. przypadek osoby dostaje rodzajnik określny, drugi zaś 4. przyp. rodzajnik nieokreślny, np.: Die Schwester hat den Bruder einen Taugenichts geschimpft. Der Bruder ist von der Schwester ein Taugenichts geschimpft worden. To samo trzeba uważać przy nennen w znaczeniu schelten i schimpfen, np.: Ich nenne den Heuchler einen falschen Menschen. Der Heuchler wird von mir ein falscher Mensch genannt.

e) Przed przedmiotami z przyimkami, np.: Der Vater mahnte den Sohn an das ihm gegebene Versprechen. Der Kranke leidet haeufig an der Gicht. Die müden Schnitter labten sich am kühlen Trunk frischen Wassers. Das gute Kind harret, wartet auf die Ankunft seiner lieben Eltern. Der Adelige ist stolz auf seine Geburt. Schüler, verlafs dich nicht auf dein starkes Gedaechtnis! Der Vorsteher

[1]) Tu jest „der Brüder" logicznym podmiotem.

geizet mit dem Lobe. Der Geschichtsforscher forschet nach der Wahrheit. O Herr, befreien Sie mich von der Angst! Die Richter haben den Gefangenen von der Schuld freigesprochen. Der Wolf fürchtet sich vor dem Feuer albo der Wolf fürchtet das Feuer. Der Kaufmann freuet sich über den Ausverkauf der ihm übergebliebenen Waren. Die Ritter staunten über die Enthaltsamkeit Rudolf I. aus dem Hause Habsburg. Mein Mitschüler wurde vom Lehrer zum Vorturner gemacht. Die Bewegung des Koerpers dienet den Menschen zur Gesundheit. Das diene dir zur Warnung! Die Mutter ermahnte die Kinder zur Eintracht und zum Frieden. Der Graf Rudolf von Habsburg ist seiner angezeichneten Tugenden wegen zum roemisch-deutschen Kaiser erwaehlt worden.

13. Przed określnikami [1]), wyrażonymi przez rzeczowniki po największéj części z przyimkami, jak: *a)* przed określnikami miejsca na pytania: gdzie, dokąd, skąd? np.: Der Hund liegt unter dem Bette. Die Schüler eilen in die Schule. Der Vater kommt aus der Stadt.

b) Przed określnikami czasu na pytania: kiedy, jak długo? np.: Mein Großvater wohnt diesen Sommer auf dem Lande. Dein Onkel wird seit zwei Tagen erwartet.

c) Przed określeniami narzędzia, które w języku polskim wyrażamy 6. przypadkiem bez przyimka, np.: Der Schreiber schreibt mit der Feder. Der Herr deutete mit der Hand gegen (gen) Himmel.

d) Przed określnikami powodu [2]), np.: Eine Glocke am Klang, einen Vogel am Gesang, einen Mann am Gang, einen Thoren an den Worten erkennt man aller Orten. Vermoege der Waerme werden die Koerper ausgedehnt. Zufolge der letzten Nachricht ist der Gesandte in Paris angekommen. Die Eltern versagen sich so manches um der Kinder willen.

14. W zdaniach porównania, np.: Wie die Arbeit, so der Lohn. Wie die Ausfaat, so die Ernte. Sein Garten ist groeßer als der meine albo der meinige.

---

[1]) Orzeczenie można szczególnie rozszerzyć bliższem określeniem tj. przytoczeniem bliższej okoliczności, jako to: miejsca, czasu, sposobu, środka czyli narzędzia, powodu, tworzywa, które wyraża się najczęściej przysłówkami, np.: Gott ist überall. Mein Gast soll heute ankommen. Der Schüler schreibt schoen.

[2]) Do określenia powodu i zamiaru nie ma język niemiecki przysłówków, lecz wyraża je przez rzeczowniki z przyimkami lub zdaniami pobocznymi, które mogą być skrócone lub zupełne, np.: Wir essen , um zu leben. Wir legen uns früh schlafen, damit wir früh aufstehen.

§. 25. Jeżeli kilka rzeczowników [1]) tego samego rodzaju i w téj saméj liczbie po sobie następuje, kładzie się tylko przed pierwszym rodzajnik, np.: Der Wolf, Luchs, Loewe und Tieger sind Raubthiere. Die Menschen, Thiere, Voegel und Fische sind Geschoepfe Gottes. Jeżeli zaś rzeczowniki różnią się co do rodzaju lub liczby, kładzie się przed każdym odpowiedni rodzajnik, np.: Der Ochs, die Kuh und das Schaf sind nützliche Hausthiere. Die Macht, der Reichthum und die Ehre machen uns nicht immer glücklich. Die Biene und die Seidenwürmer sind Insecten.

Mówiąc: Der alte und ehrliche Mann ist als Gast zu uns gekommen, oznaczamy tylko jednę osobę o dwu własnościach; przeciwnie zaś: Der alte und der ehrliche Mann ist als Gast zu uns gekommen, oznacza dwie osoby.

Jeżeli jaki przymiotnik należy do kilku rzeczowników rozmaitego rodzaju, trzeba go przed każdym powtórzyć, np.: Kaufe dir gutes Brot und gute Butter!

§. 26. **Rodzajnika nieokreślnego używa się:**

1. Jeżeli orzeczeniem zdania jest imię ogólnikowe, np.: Der Adler ist ein Vogel. Zwoelf sind ein Dutzend. Das Lügen ist ein Laster. Cicero war ein Redner. Nawet przed imionami własnymi, gdy się ich używa jako imion pospolitych do oznaczenia rażącego przymiotu wymienionéj osoby, np.: Dieser Mann ist ein wahrer Kroesus.

2. Przed 2. przypadkiem orzeczenia, np.: Meine Freunde, seid eines Sinnes!

3. Jeżeli przydawka przymiotna w 2. lub 3. stopniu wyrażona przez opisanie poprzedza rzeczownik, np.: Ein sehr weiser Mann pflegt gewoehnlich bescheidener zu sein als ein minder weiser.

4. Jeżeli rzeczownik poprzedza przydawka solcher—e—es, albo solch, welch kładzie się przed solcher—e—es—ein, eine, ein[2]), a po solch i welch także, np.: Ein solcher Held, wie der Erzherzog Karl von Oesterreich, hat sich das Andenken der spaetesten Nachkommen erworben. Solch ein Verbrechen mufs gestraft werden. Welch ein jubelvoller Tag!

---

[1]) Chociaż rzeczowniki są tego samego rodzaju i w téj saméj liczbie, gdy wyrażają wręcz przeciwne przedmioty, przed każdym trzeba rodzajnik położyć, np.: Dem Herrn und dem Knechte gefiel die schoene That.

[2]) W „ein solcher" odmieniają się obydwa wyrazy, ein jak rodzajnik — a solcher jak przymiotnik według odmiany mieszanéj; w „solch ein" odmienia się tylko ein, solch i welch zostają nieodmienne.

5. Używając przyimka „für“ w znaczeniu „als“, tedy dopełniacz stoi w 4. przypadku bez różnicy, czy zdanie jest czynne lub bierne, np.: Man hielt meinen Bruder für einen Geizhals. Mein Bruder wurde für einen Geizhals gehalten [1]).

6. Mówiąc o jakim przedmiocie w ogólności, którego się nie oznacza dokładnie, albo, gdy z całego gatunku wymieniamy tylko jeden przedmiot, np.: Dein Diener hat mir anstatt eines Federmeſſers ein Gartenmeſſer gekauft.

7. Przed przedmiotami z przyimkiem, np.: Mein Bekannter wirbt (bewirbt sich) um eine Stelle. Dieser Mann behilft sich mit einem Theile. Das Baeumchen waechst zu einem Baume. Die Menschen erkennen die Naechstenliebe als ein Gebot Gottes.

8. Przed określnikami czasu, np.: Ich komme eines Morgens zu dir. Er verließ mich einen Augenblick [2]). Sie kennen uns nicht, seit (seitdem Sie ein großer Herr geworden sind [3]). Konrad weint, wie ein Kind (weint) [4]).

§. 27. Nadmienić wypada na tém miejscu. Wielu autorów gramatyk niemieckich pomija milczeniem 5. przypadek, niektórzy nazywają go „Anredewort“. Odpowiada on zupełnie wołaczowi w języku polskim. Jest on niezawisły, jak 1. przypadek i używa się go, gdy kogo wołamy, napominamy, przestrzegamy lub wzywamy. Rzeczowniki mają 5. przypadek równy pierwszemu odpowiedniéj liczby, lecz 5. przypadek rzeczowników stoi bez rodzajnika. bez względu na znaczenie rzeczownika, tudzież, czy stoi z określnikami lub bez nich.

Przymiotniki zaś w 5. przypadku we wszystkich stopniach otrzymują końcówki 1. przypadka odpowiedniéj liczby rodzajnika określnego, np.: Gott, Herr Gott, barmherziger Gott, erbarme dich unser! [5]) Freund, Freund Gottfried, theuerster Freund Gottfried, stehen Sie mir bei! Eltern, innigst geliebte Eltern, kommt mir zu Hilfe! „Mutter, Mutter, laſs mich gehen, jagen nach des Berges Hoehen!“ (Schiller).

---

[1]) Podobne zdania są: Er gab sich für einen Arzt aus. Sie halten ihn für treu (für einen Treuen). Er bezeichnet ihn als klug (als einen Klugen). Ihr betrachtet die Sache als abgethan (als eine abgethane).

[2]) Określnik czasu wyrażony rzeczownikiem bez przyimka.

[3]) Określnik czasu wyrażony zdaniem pobocznėm.

[4]) Okreslnik sposobu wyrażony zdaniem pobocznėm.

[5]) Przypadek 5. oddziela się przecinkiem a na końcu zdania pisze się znak wykrzyknienia.

§. 28. **Rodzajnik opuszcza się:**

1. Przed rzeczownikami w liczbie mnogiéj, których w liczbie pojedynczéj użyto z rodzajnikiem nieokreślnym, np.: Das Thier ist ein vernunftloses Wesen. Die Thiere sind vernunftlose Wesen.

2. Przed imionami własnymi osób, bogów, bogiń[1]), części ziemi, miast, wsi i krajów[2]), jeżeli nie mają ani przydawki ani określnika, np.: Johann, Wolfgang Goethe, der berühmteste Dichter der Deutschen, wurde am 28. August 1749. in Frankfurt am Main geboren. Moses führte die Israëliten aus Aegypten. Solon war der Gesetzgeber der Spartaner. Romulus und Remus gründeten Rom. Vulcanus war der Gott des Feuers, Vesta die Goettin der Feuerstaette. England ist der südliche Theil von Großbritannien. Lemberg und Krakau sind die zwei größten Staedte Galiziens. Wieliczka, Bochnia und Stebnik sind die bedeutendsten Salzbergwerke in ganz[3]) Oesterreich.

3. Przed imionami własnymi osób bez przydawki, gdy przypadek końcówką oznaczyć można, np.: Wir verdanken Emilien unsere Befreiung. Haben Sie Morizens Buch genommen?

4. Przed wyrazem „Gott“, oznaczającym najwyższą Istotę, jeżeli stoi bez określnika, np.: Wir sollen Gott über alles und den Naechsten wie uns selbst lieben.

5. Nagłówki w książkach i w pismach nie dostają rodzajnika, np.: Weltgeschichte. Anmerkung. Inhalt. Aufgabe. Lemberger Zeitung., nawet wtedy, gdy liczebniki porządkowe poprzedzają rzeczowniki, np.: I. Band. II. Theil. III. Auflage. XII. Aufgabe.

6. Wyliczając po wstępném zdaniu, np.: Es gibt vier Haupthimmelsgegenden: Osten, Westen, Süden, Norden. Alles kommt von Gott: Glück und Unglück, Armut und Reichthum, Leben und Tod.

---

[1]) Wyjątek: zu den Schicksalsmaechten der Roemer gehoerten: die Fortuna, die Victoria die Belona, die Pax, die Salus, die Genien. Die Semonen und Indigeten waren nationale Schutzgeister oder ideale Vorstaende einer Landschaft oder Nation. Die Penaten waren die Schutzgeister der Haeuser.

[2]) Imiona rzek, gór, narodów, także imiona krajów rodzaju męskiego i żeńskiego muszą mieć zawsze rodzajnik określny, np.: Krakau liegt an der Weichsel. Die Karpathen bilden die Grenze zwischen Galizien und Ungarn. Die Franzosen kaempften unter Napoleon I. siegreich gegen die Feinde. Der Elsaß gehoert jetzt zu Deutschland. Die Schweiz ist das gebirgigste Land Europas.

[3]) Przymiotnik „ganz“ przed imieniem kraju lub miejscowości nie odmienia się i nie dostaje rodzajnika; lecz przed określnikiem odmienia się i dostaje rodzajnik określny, np.: Ganz Paris war neugierig den berühmten Benjamin Franklin zu sehen. Die ganze Stadt Paris war neugierig den berühmten Franklin zu sehen.

7. Mówiąc: Weihnachten, Ostern, Pfingsten ist gekommen, domyślamy się „die Zeit“.

8. Przed rzeczownikami umysłowymi, np.: Froemmigkeit, Maeßigkeit, Dienstfertigkeit sind schoene Tugenden. Ehre, Macht und Ruhm sind vergaenglich.

9. W ogólnie wyrażonych przysłowiach, np.: Noth bricht Eisen. (Siła ten czyni, co musi). Eile mit Weile! Irren ist menschlich. Borgen macht Sorgen. Fleißiger Hausvater macht hurtig [1]) Gesinde. Kleider machen Leute. Fleiß bringt Brot, Faulheit Noth. Eintracht. gibt Macht. Boese Gesellschaften verderben gute Sitten. Neid macht Leid. Geduld bringt Rosen. Gelegenheit macht Diebe. Gut [1]) Ding will Weile haben. Eigen [2]) Herd ist Goldes wert. Guter Rath ist theuer. Undank ist der Welt Lohn.

10. Przed rzeczownikami umysłowymi jako podmiotami i orzeczeniami. Auch Arbeit ist Gebet. Scheu vor dem Wasser heißt Wafferscheu.

11. Gdy 2. przypadek rzeczownika poprzedza rzeczownik, tedy rzeczownik po 2. przypadku stojący traci rodzajnik, np.: Des Vaters Segen baut den Kindern Haeuser, der Mutter Fluch reißt sie nieder. Jeżeli zaś rzeczownik położymy przed 2. przypadkiem, tedy musi mieć rodzajnik określny, np.: Der Segen des Vaters baut den Kindern Haeuser, der Fluch der Mutter reißt sie nieder [3]). Das ist der Sohn, dessen Vater ich gestern im Garten sah. Trzeba rozróżnić: Hier liegt das Buch, deffen der Vater eben erwaehnte.

12. Nieodmienna przydawka „lauter“ w znaczeniu „nichts als“ nie dostaje rodzajnika, np.: Man sieht den Wald vor lauter Baeumen nicht. Także przydawka nieodmienna „halb“, np.: Das war halb Bosheit, halb Unverstand.

13. Przydawki wyrażone przez rzeczownik z przyimkiem nie dostają rodzajnika, np.: Die Gier nach Geld hat schon vielen Menschen geschadet. Richard ohne [4]) Furcht, Graf von der Normandie, erschrak in seinem Leben nie.

---

[1]) Często przymiotniki przed rzeczownikami rodzaju nijakiego tracą końcówkę, szczególniej w poezyi, np.: ein wirtlich Dach, ein ritterlich Roſs.

[2]) Nawet niekiedy i przy rzeczownikach rodzaju męskiego traci przymiotnik końcówkę.

[3]) W zdaniu: Durch Freundes Gnade hat er ein Geschenk erhalten, gdzie przed 2. przypadkiem nie ma rodzajnika, domyślamy się: Durch eines Freundes Gnade hat er ein Geschenk erhalten.

[4]) Po przyimku ohne i po poetycznym sonder, ohne, wyrażającym brak, nie dostają rzeczowniki rodzajnika bez względu na znaczenie rzeczownika, np.: Geh' ohne Stab nicht

14. Przed przedmiotami, np.: Die Pferde fressen Hafer und Heu. Der Knecht hat Futter für die Pferde gebracht. Der Vater hat Obst verschiedener Art für unsere Kinder gekauft. Besser ist es Unrecht leiden als Unrecht thun. Der Maulwurf schlaeft Monate lang. Der Bote gieng zwei Meilen weit.

b) Przed przedmiotami, jeżeli z czasownikiem wyrażają jedno pojęcie, np.: Mit Kindern muss man Geduld haben. Ich litt Hunger, Durst, Angst, co tyle znaczy, jak ich hungerte, durstete, aengstigte mich. Deine Krankheit machte den Eltern Kummer und Verdruss.

c) Jeżeli 1. przypadek jako przedmiot dopełniający przytacza się słówkiem „als“ w znaczeniu „gleichwie, np.: Ich werde als Verwandter betrachtet. Meine Schwester gilt als wohlhabende Frau. Der Lügner wurde als Dieb erkannt. Deine Freunde gelten für (als) verstaendige Personen.

d) Przed imionami steku, oznaczając ilość, miarę, wagę, gdzie w polskim języku używamy 2. przypadka cząstkowego, np.; Mein Bekannter hat fünfzig Liter Wein [1]) gekauft.. Willst du fünf Buch Papier kaufen?

c) Przed przedmiotami, wyrażonymi przez rzeczowniki z przyimkiem, np.: Meiner Schwester fehlte es oft an Geld. Sein Freund ist reich an Gütern, aber arm an Kenntnissen. Dieser Vogel ist dem andern aehnlich an Farbe, aber ungleich an Groeße. Man vertroestete mich auf kommende Zeiten (albo kommender Zeiten). Brüder, versorget mich mit Waesche, Kleidern und Geld! Die Felder wurden mit Weizen, Erbsen und Linsen besaeet. Der durstige Rudolf I. verlangte nach Wasser (albo verlangte Wasser). Der Feldherr scheint nach Ruhm zu streben. Der Bettler bittet um Brot. Der Handlanger arbeitet um Lohn. Ist jemand unter euch von Leiden und Sorgen frei? Der Panzer schützt den Krieger vor Hieb und Stich. Spottet über sein Verhalten nicht! albo spottet seines Verhaltens nicht! Die Schneemassen wurden zu Wasser. Die Kühe geriethen in Verlust (gien-

---

durch den Schnee, geh' ohne Steuer nicht zur See, geh' ohne Gottes Geist und Wort niemals aus deinem Hause fort! Po przyimku „außer“ zawsze stoi rodzajnik, wyjąwszy wyrażenie: der Soldat außer Dienst. Zastarzały przyimek „ob“ w znaczeniu „wegen“ ma po sobie 2. przypadek, lecz tylko w poezyi, np.: Ob eines solchen Frevels erzürnt (Lessing); w znaczeniu „über“ rządzi 3. przypadkiem jako określnik miejsca, np.: „Das Land ob der Enns“. „Ob dem Altar hieng eine Mutter Gottes“ (Schiller).

[1]) Rzeczownik traci końcówkę 2. przypadka.

gen verloren). Die Wirtschaftsgebaeude giengen in Rauch und Flammen auf (die Wirtſchaftsgebaeude brannten). Die sterblichen Leiber der Menschen werden in Staub zerfallen. Schneide das Holz in Theile!

15. Przed określnikami miejsca na pytanie dokąd? np.: Kinder, gehet nach Hause! Na pytanie gdzie? np.: Die Großmutter sitzt gewoehnlich zu Hause.

b) Przed określnikami czasu, np.: Um Weihnachten sind die Naechte sehr lang. Gegen Morgen wird die Luft gewoehnlich kühler. Der Bote hat den Weg in drei Stunden zurückgelegt.

c) Przed określnikami sposobu [1]) wyrażonymi przez rzeczownik w 2. przypadku, np: Die Gesandten zogen unverrichteter Dinge ab. Das Heer zog frohes Muthes gegen den anrückenden Feind aus. Die Feinde flüchteten sich (flohen) leichten Schrittes. Die Eltern haben mir das Schlittschuhlaufen alles Ernstes verboten.

d) Przed określnikami. wyrażonymi przez rzeczowniki z przyimkami, np.: Die Zoeglinge lernten ihre Lection mit Eifer und Lust. Wir erwarten die Nachricht mit Unwillen. Der leichtsinnige Knabe handelt nach Willkür und ohne Uiberlegung. Sie haben die Reise zu Fuß — zu Pferde — zu Wagan—zu Schiffe zurückgelegt. Ich will deinen Wunsch mit Freuden, mit Vergnügen vollziehen.

e) Przed określnikami powodu, np.: Die liebe Mutter war vor Freude außer sich. Laut telegraphischer Nachricht ist mein Freund in Krakau angelangt. Der Fremdling bettelt aus Noth. Mancher Mensch gibt ehrenhalber Geld für die Dürftigen und Kranken (den Dürftigen und Kranken).

f) Przed określnikami tworzywa czyli materyi, np.: Das Schießpulver wird aus Salpeter, Schwefel und Kohlen bereitet. Der Toepfer macht Toepfe aus Thon. Das neue Haus wird aus Steinen und Ziegeln gebaut. Der Kassakasten wird aus Eisen, das Federmeſſer von Stahl, die Billardkugel aus Elfenbein gemacht. Fest gemauert in der Erden, steht die Form aus Lehm gebrannt. Aus Mehl wird Brot gebacken.

16. Używając dwu rzeczowników zamiast przymiotnika lub przysłówka, np.: Reiset zu Wasser und zu Land! — co znaczy tyle

---

[1]) Określnik sposobu, wyrażony rzeczownikiem z słówkiem „als", nie dostaje rodzajnika np.: Der grausame roemische Kaiser Nero ist oft als Künstler aufgetreten.

jak überall. Mein Freund steht mir in Freud und Leid bei — co znaczy tyle jak immer treu. Wirst du mir mit Rath und That beistehen? — tj. freundschaftlich. Ich bin mit Leib und Seele dabei tj. ganz. Również mówi się: Der Mensch besteht aus Leib und Seele.

17. Jeżeli w ogóle dwa rzeczowniki wyrażają jedno pojęcie, np.: Ein Mann von Kopf und Herz ist überall willkommen, tj. ein vollkommener Mann. Szczególniéj, jeżeli wyrazy przypadają do rymu, np.: Wir geben Gut und Blut fürs Vaterland, tj. alles. In Saus und Braus, auf Schritt und Tritt; albo jeżeli się zaczynają tymi samymi spółgłoskami, np.: Uiber Stock und Stein, (przez góry i lasy). Mit Mann und Maus.

18. Jeżeli przed rzeczownikami już użyto przydawek, określających dokładniéj rzeczowniki niż rodzajnik, jak wskazujących zaimków: der, dieser, jener, solcher, derjenige [1]) i derselbe [1]); zaimków dzierżawczych: mein, dein, sein, unser, euer, ihr [2]); zaimków nieoznaczonych: jeder, jedweder, jeglicher i kein; tudzież zaimka pytajnego: welcher; jako też liczbę mnogą oznaczających wyrazów: manche. solche, einige, wenige, viele i liczebników oznaczonych, np.: eins, zwei, drei, vier, nie potrzeba kłaść rodzajnika.

§. 29. W języku niemieckim jest znaczna liczba przymiotników, które albo bez przyimków lub w połączeniu z przyimkami według znaczenia rządzą jednym lub dwoma przypadkami, jest także niezliczone mnóstwo czasowników co do utworu pierwotnych, pochodnych, rozłącznie i nierozłącznie złożonych, pod względem znaczenia zaś czynnoprzechodnich, nieprzechodnich czyli nijakich, zwrotnych i zwrotnie używanych itd., które przedmioty od siebie zawisłe mają w jednym lub dwu przypadkach zależnych, częścią bez przyimków. częścią w połączeniu z przyimkami, (nie mówiąc już o synonimach czyli podobne znaczenie mających wyrazach, ani też o tém, że te rozliczne czasowniki według znaczenia w czasach złożonych mogą przybierać posiłkowe słówko „haben lub sein“ daléj, że pod względem odmiany należeć mogą do słabéj, mocnéj lub mięszanéj odmiany czyli konjugacyi, nakoniec, że się dadzą

[1]) W zaimkach złożonych derjenige i derselbe odmieniają się obie części, der jak rodzajnik — jenige i selbe jak przymiotniki słabéj odmiany.

[2]) Wyjąwszy w zdaniach porównania, np.: Sein Hut ist schoener als der meine albo der meinige.

używać w znaczeniu przenośném), co razem wziąwszy, sprawia młodzieży pochodzenia słowiańskiego nader wielkie trudności przy nauce języka niemieckiego. Te przedmioty zawisłe od takich przymiotników lub czasowników, łączą się z rodzajnikiem określnym lub nieokreślnym, albo tracą rodzajnik według tego, jakie pojęcie mówiący chce wyrazić. Na dowód tego podamy tu niektóre czasowniki czynno-przechodnie, których przedmioty od nich zależne według znaczenia łączą się z rodzajnikiem określnym, lub nieokreślnym albo kładą się bez rodzajnika. Jako przykłady niechaj posłużą:

Bauen,—den Garten, den Acker, das Feld, das Land; eine Stadt, ein Haus, ein Schiff, ein Nest, eine Orgel, ein Faſs, einen Wagen; Getreide, Wein, Obst. Schloeſſer in die Luft bauen, (budować zamki na lodzie).

Begehen,—die Flur, den Wald, die Grenze; ein Fest, eine That, einen Mord, ein Unrecht, eine Unart, eine Ungeschicklichkeit.

Bieten,—die Hand, die Spitze, die Ware; Sicherheit, Schutz, Geld.

Brechen,—den Stab, den Hals, das Herz, das Stillschweigen, die Ehe, den Eid, das Wort, den Vertrag, den Schlaf, die Treue, den Stolz, das Brot; Obst, Rosen, Flachs, Hanf.

Bringen,—Der Brieftraeger brachte dem Freunde einen Brief. Die Zeit bringt Rosen. Schlechte Kinder bringen den Eltern Schande und Spott. Hast du die Gedanken zu Papiere gebracht? Der Boesewicht brachte den Wanderer ums Leben.

Geben,—ein Fest, ein Beispiel; Gehoer, Recht, Unrecht, Aergernis; sich Mühe geben = sich bemühen, sich bestreben.

Gewinnen,—die Schlacht, den Preis, das Spiel, die Wette, die Oberhand; Erz, Geld, Ruhm, Zeit, Anhang, Geschmack, Raum, Ansehen, Gunst, Vetrauen.

Haben,—może być słowem posiłkowém i istotnym czasownikiem w znaczeniu najrozmaitszém: die Absicht, den Willen; ein Verlangen, ein Ende; Geld, Muth, Angst, Sorge, Noth, Muße, Acht, Dank, Streit, Haendel.

Halten,—das Buch, den Athem an sich, den Mund albo pospolicie das Maul halten = schweigen; die Hand vor das Gesicht; die Arme in die Hoehe; eine Vorlesung, einen Vortrag; Vieh, Knechte, Ruhe, Zucht, Ordnung, Maß, Rath, Hof, Tafel, Haus halten = Wirtschaft führen.

Leisten,—einen Dienst, einen Eid; Bürgschaft, Hilfe, Beistand, Verzicht, Gehorsam, Schutz, Gesellschaft, Widerstand = sich widersetzen; gewaehrleisten.

Machen,— den Narren; einen den Kopf warm, einem das Herz schwer machen; ein Spiel; bei einem Geschaefte einen Schnitt machen tj. viel gewinnen; einen Weg machen = einen Weg zurücklegen; viel Worte, einen Frieden machen; Freude, Aufsehen, Spafs.

Nehmen,—Er nahm das Schwert mit der Hand. Die Mutter nahm das Kind bei der Hand. Der Traeger nahm die Last auf den Rücken. die Flucht nehmen = die Flucht ergreifen; Wort nehmen = zu sprechen anfangen; einen Anlauf nehmen, sich ein Beispiel, ein Ende, ein Weib nehmen = sich verheiraten; Abschied, Urlaub, Platz, Schaden nehmen = Schaden erleiden.

Schlagen,—die Laute (das Musikinstrument, lutnia). Die Wellen schlagen in das Schiff. Die Flamme schlaegt in die Hoehe. Der Weizen ist in die Hoehe geschlagen = ist ploetzlich theurer geworden.

Stiften,—eine Kirche, eine Schule, ein Kloster, ein Krankenhaus, einen Bund, einen Orden, einen Brand, eine Gesellschaft; Unheil, Frieden stiften = ihn veranlaſſen, zustande bringen.

Thun,—die Wache. Ich thue deinen Willen albo ich thue dir deinen Willen; eine Bitte (bei einem), eine That, einen Fall, einen Sprung, einen Schritt, einen Seufzer, eine Sünde, einen Zug; Schaden thun.

Tragen,—einen Schmerz tragen, Die Kameele tragen schwere Lasten, Scheu, Sorge tragen. Man hat die Leiche zu Grabe getragen.

Treiben,—Das Vieh wird auf die Weide getrieben. Die Wolken treiben = ziehen, waelzen sich fort, ein Geschaeft; Handel, Spott, Unfug, Abgoetterei, Possen.

Werfen,—Er hat den Stein in die Hoehe geworfen. Das kleinste Haar wirft seinen Schatten. Der Gerettete hat sich seinem Retter zu Füßen geworfen. Der muthwillige Knabe hat mit dem Ball ins Fenster geworfen. Der Richter ließ den Dieb ins Gefaengnis werfen. Der Feldherr hat eine starke Besatzung in die Festung geworfen. Die Sonne wirft ihr Licht auf die Erde. Er hat den Verdacht auf den Diener geworfen. Junge werfen = gebaeren albo zur Welt bringen.

Wirken,—Der Baecker wirkt den Teig=(piekarz misi ciasto ostatni raz). Strümpfe, Spitzen, Borten, Teppiche, Tuch, Wunder.
Zollen=Zoll geben, etwas als Zoll entrichten, np.: Er hat dem Wohlthaeter Dank gezollt=gebracht.

§. 30. Nim podamy równobrzmiące rzeczowniki, które zmieniając rodzajnik, dostają inne znaczenie, wymienimy niektóre rzeczowniki, które będąc tego samego rodzaju, mają dwa, niekiedy i trzy znaczenia, jako to:

Der Ball—des Balles—liczb. mnog.—die Baelle, piłka;
der Ball—des Balles—liczb. mnog.—die Baelle, bal, wesoła zabawa z pląsami;
der Ball—des Balles—bez liczb. mn.—szczekanie psów u myśliwych.

Die Bank—der Bank—liczb. mnog.—die Baenke, ławka;
die Bank—der Bank—liczb. mnog.—die Banken, bank.
Przysłowie: „Durch die Bank, bez wyjątku, bez różnicy.

Der Baer—des Baeren—liczb. mnog.—die Baeren, niedźwiedź;
der Baer—des Baeres—liczb. mnog.—die Baere, taran albo poprzeczna tama murowana w obwarowaniach twierdzy.

Die Fase—der Fase—liczb. mnog.—die Fasen, pokoik albo otwór czopowy;
die Fase—der Fase—liczb. mnog.—die Fasen, albo der Fasen—des Fasens—liczb. mn.—die Fasen, włókienko.

Der Giebel—des Giebels—liczb. mnog.—die Giebel, szczyt, wierzchołek;
der Giebel—des Giebels—liczb. mnog.—die Giebel, złoty karaś.

Der Hader—des Haders—liczb. mnog.—die Hadern, szmata; lepiej des Hadern,
der Hader—des Haders—bez liczb. mnogiej, spór, sprzeczka.

Der Hafen—des Hafens—liczb. mnog.—die Haefen, garnek, gliniane naczynie;
der Hafen—des Hafens—liczb. mnog.—die Haefen, przystań, ostoja.
Der Hag—des Hages—liczb. mnog.—die Hage—żywy płot, w narzeczu dolno-niemieckim der Hagen—ens, liczb. mnog. die Hagen;
der Hag—des Hages—liczb. mnog.—die Hage, byk, buhaj.

Der Hahn – des Hahnes – liczb. mn — die Haehne, kur czyli kogut;
der Hahn – des Hahnes – liczb. mn. — die Haehne, kurek u strzelby albo u beczki;
der Hahn — des Hahnes — liczb. mnog. — die Haehne albo Hahnen, ziarnka srebrne, które w czeluściach pryskają.

Der Hain — des Haines — liczb. mnog. — die Haine, gaj;
Hain — des Hains jako imię własne bez liczb. mnogiéj w połączeniu z rzeczownikiem der Freund Hain zamiast der Tod.

Der Hoecker — des Hoeckers — liczb. mnog. — die Hoecker, garb;
der Hoecker — des Hoeckers — liczb. mnog. — die Hoecker, kramarz.

Die Raute — der Raute — liczb. mnog. — die Rautenarten, ruta;
die Raute — der Raute — liczb. mnog. – die Rauten, czworobok.

Der Reif — des Reifes — bez liczby mnogiéj, szron;
der Reif — des Reifes — liczb. mnog. – die Reife, obręcz, linwa.

Der Reim — des Reimes — liczb. mnog. — die Reime, rym;
der Reim — des Reimes — bez liczby mnogiéj, to, co der Reif, szron.

Das Ried — des Riedes — bez liczby mnogiéj, sitowie;
das Ried — des Riedes — liczb. mnog. – die Rieder, korczunek.

Der Riegel — des Riegels — liczb. mn. — die Riegel, zasuwka u drzwi;
der Riegel — des Riegels — liczb. mnog. — die Riegel, wiecheć.

Der Riemen — des Riemens — liczb. mnog. — die Riemen, rzemień;
der Riemen — des Riemens — liczb. mnog. — die Riemen, belek poprzeczny do połączenia palów.

Der Schank — des Schankes — bez liczby mnogiéj, wyszynk napojów;
der Schank — des Schankes — liczb. mnog. — die Schaenke, szynk.

Das Schloſs — des Schloſſes — liczb. mnog. — die Schloſſe albo die Schloeſſer, zamek;
das Schloſs — des Schloſſes — liczb. mnog. — die Schloeſſer, pałac.

Der Schmack — des Schmackes — bez liczby mnogiéj — zastarzały wyraz zamiast der Geschmack, smak;
der Schmack — des Schmackes — liczb. mn. — die Schmacke, sumak, (krzew).

Die Schnur — der Schnur — liczb. mnog. — die Schnuren, świekra;
die Schnur — der Schnur — liczb. mnog. — die Schnüre, powróz.

Der Seckel—des Seckels—liczb. mnog.—die Seckel, moszonka, woreczek na pieniądze;
der Seckel—des Seckels—liczb. mn.—die Seckel, u starożytnych Żydów waga za czasów Chrystusa Pana = łutowi także moneta równa dzisiejszemu złr.

Der Staat—des Staates—liczb. mnog.—die Staaten, stan, państwo;
der Staat—des Staates—bez liczby mnogiéj, okazałość, przepych, np.: einen großen Staat machen tj. führen.
Der Star—des Staren—liczb. mnog.—die Staren—szpak;
der Star—des Stares—l. m.—die Stare—bielmo;
der Star—des Stares—l. m.—die Stare—star, tj. miara do mierzenia zboża.

Der Strauß—des Straußes—l. m.—die Strauße—struś;
der Strauß—des Straußes—l. m.—die Straeuße i Straeußer—bukiet (wianek kwiatów).
Die Tatze—der Tatze—l. m.—die Tatzen—łapa;
die Tatze—der Tatze—l. m.—die Tatzen—dzióby po ospie.

Die Weichsel—der Weichsel—bez l. m.—Wisła;
die Weichsel—der Weichsel—l. m.—die Weichseln—wiśnia.

Die Weide—der Weide—l. m.—die Weiden—wierzba;
die Weide—der Weide—l. m.—die Weiden—pastwisko, pasza.

Die Wiepe—der Wiepe—l. m.—die Wiepen—głóg;
die Wiepe—derWiepe—l. m.—die Wiepen—wiecha, znak na polu, aby nikt tamtędy nie jechał.

Der Zwist—des Zwistes—l. m.—die Zwiste—sprzeczka, spór;
der Zwist—des Zwistes—l. m.—die Zwiste, silna materya wełniana.

§. 31. Równobrzmiące zaś rzeczowniki, które, zmieniając rodzajnik, otrzymują inne znaczenie, są:

Der Aar—des Aares—liczb. mn.—die Aare, (wyraz poetyczny, orzeł);
die Aar—der Aar—bez liczby mnogiéj — rzeka Ar w Szwajcaryi.

Der Band—des Bandes—l. m.—die Baende—tom;
das Band—des Bandes—l. m.—die Baender—wstążka, wszystko, co służy do wiązania, np.: das Strumpfband, Ordensband, Strohband; w znaczeniu niewłaściwém l. m. die Bande, np.: die

Freundschaftbande, związek przyjaźni; obok tego jest liczba mnoga bez l. pojedynczéj — die Banden zamiast die Feſſeln, (okowy), np.: Ketten und Banden (lecz nie Bande) schrecken den Boesewicht nicht.

Der Bauer—des Bauern—l. mn.—die Bauern—wieśniak;
das Bauer—des Bauers—l. mn.—die Bauer—klatka.

Der Bruch—des Bruches—l. mn.—die Brüche—ułamek;
der albo das Bruch—des Bruches—l. mn.—die Brücher—przerwa u rzeki.

Der Bulle—des Bullen—l. mn.—die Bullen—byk, buhaj;
die Bulle—der Bulle—l. mn.—die Bullen—rozporządzenie papieskie.

Der Buckel—des Buckels—l. mn.—die Buckel—garb;
die Buckel—der Buckel—l. mn.—die Buckeln—wygięcie na naczyniach.

Der Bund—des Bundes—l. mn.—die Bünde—związek;
das Bund—des Bundes—l. mn.—die Bunde—wiązka.

Der Chor—des Chores—l. mn.—die Choere—spiew spiewaków;
das Chor—des Chores—l. mn.—die Choere—chór, gdzie spiewacy spiewają.

Der Erbe—des Erben—l. mn.—die Erben—spadkobierca;
das Erbe—des Erbes—bez liczby mnogiéj—spuścizna.

Die Erkenntnis—der Erkenntnis—l. mn.—die Erkenntniſſe—świadomość,
das Erkenntnis—des Erkentniſſes—l. mn.—die Erkenntniſſe, wyrok.

Der Gehalt—des Gehaltes—bez liczby mnogiéj—objętość, treść;
das Gehalt—des Gehaltes—l. mn.—die Gehalte—płaca urzędnika.

Der Geisel—des Geisels—l. mn.—die Geisel—zakładnik;
die Geisel—der Geisel—l. mn.—die Geiseln—zakładniczka;
die Geißel—der Geißel—l. mn.—die Geißeln—bicz.

Der Gemahl małżonek, mąż—des Gemahles—l. mn. die Gemahle
das Gemahl małżonka, żona—des Gemahles—l. mn. —die Gemahle
} małżonkowie.

Die Gift—der Gift—l. mn.—die Giften—wiano;
das Gift—des Giftes—l. mn.—die Gifte—trucizna, trutka.

Der Haft—des Haftes—l. mn.—die Hafte, trwałość, np.: die Sache hat keinen Haft. Der Haft u rusznikarzy znaczy pierścienie do umocowania lufek do drzewa u strzelb.
die Haft—der Haft—bez liczby mnogiéj—uwięzienie, ujęcie;
das Haft—des Haftes—l. mn.—die Hafte— jętka albo (jednodniówka die Eintagsfliege).

Der Harz—des Harzes—bez liczby mnogiéj—Harc, (góry Harc);
das Harz—des Harzes—l. mn.—die Harze—żywica.

Der Heide—des Heiden—l. mn.—die Heiden—poganin;
die Heide—der Heide—l. mn.—die Heiden—pustkowie; bez liczby mnogiéj tatarka, hreczka.

Der Hut — des Hutes — l. m. die Hüte, kapelusz;
die Hut — der Hut—l. m. die Huten, straż, piecza; zamiast tego używa się częściéj die Obhut bez liczby mnogiéj.

Der Kiefer — des Kiefers — l. m. die Kiefer szczęka, bez liczby mnogiéj znaczy iskrzyk, piasek;
die Kiefer — der Kiefer — l. m. die Kiefern, sosna.

Der Koch, des Koches — l. m. die Koeche, kucharz;
das Koch — des Koches — bez liczby mnogiéj, lemieszka.

Der Koller — des Kollers — bez liczby mnogiéj, wścieklizna (choroba koni);
das Koller — des Kollers — l. m. die Koller, zarzutka.

Der Koth — des Kothes — bez liczby mnogiéj, błoto;
das Koth — des Kothes l. m. die Kothe, chata, lepianka.

Der Kunde—des Kunden l. m. die Kunden, znawca odbiorca towaru;
die Kunde — der Kunde — l. m. die Kunden, znawczyni także wiadomość, świadomość.

Der Leiter — des Leiters — l. m. die Leiter, przewodnik;
die Leiter — der Leiter — l. m. die Leitern, drabina.

Die Mandel — der Mandel — l. m. die Mandeln, migdał;
das Mandel — des Mandels — l. m. die Mandel, mandel.

Der Mangel — des Mangels l. m. die Maengel, brak, ułomność;
die Mangel — der Mangel — l. m. die Mangeln, magiel.

Die Mark — der Mark — l. m. die Marken, marchia;
das Mark — des Markes — bez liczby mnogiéj, szpik w kościach.

Der Marsch — des Marsches — l. m. die Maersche pochód wojska;
die Marsch — der Marsch — l. m. die Marschen, rędzina, żuławy,

Der Mast, — des Mastes — l. m. — die Maste, maszt;
die Mast — der Mast — bez liczby mnogiéj, karm, pożywienie, karmienie.

Der Mensch — des Menschen — l. m. — die Menschen, człowiek;
das Mensch — des Mensches — l. m. — die Menscher, sługa, służąca.

Der Meſſer — des Meſſers — l. m. — die Meſſer, miernik, szczególniéj w złożonych wyrazach, der Feldmeſſer;
das Meſſer — des Meſſers — l. m. — die Meſſer, nóż.

Der Muth — des Muthes — bez liczby mnogiéj odwaga;
das Muth — des Muthes — l. m. — die Muthe, met, (miara do zboża).

Der Neffe — des Neffen — l. m. — die Neffen, siostrzeniec;
die Neffe — der Neffe — l. m. — die Neffen, siostrzenica, zamiast tego używa się die Nichte;
die Neffe — der Neffe — l. m. — die Neffen, mszyca zamiast die Blattlaus.

Der Ohm — des Ohmes — l. m. — die Ohme, wuj;
die Ohm albo die Ohme der Ohm — l. m. die Ohmen, ciotka;
die Ohm — der Ohm — bez liczby mnogiéj, plewa.

Der Pathe — des Pathen - l. m.	die Pathen,	chrzestny ojciec,
die Pathe — der Pathe — l. m.		chrzestna matka.

Die Reh — der Reh — l. m. — die Rehen, łata przy budowie okrętów;
das Reh — des Rehes — l. m. — die Rehe, sarna.

Der Reis — des Reises — bez liczby mnogiéj, ryż;
das Reis — des Reises — l. m. — die Reiser. zraz do szczepienia drzew.

Der Robbe — des Robben	l. mn. die Robben	Cały ród we wodzie i na lądzie żyjących do ryb podobnych zwierząt ssących.
die Robbe — der Robbe		

Der Schaft — des Schaftes — l. m. — die Schaefte, drąg, żerdź, kij;
das Schaft des Schaftes — l. m. — die Schafte zamiast der Schrank, szafa.

Der Schild — des Schildes — l. m. — die Schilde, tarcza;
das Schild — des Schildes — l. m. — die Schilder, znak, godło.
Der Schwabe — des Schwaben — l. m. — die Schwaben, Szwab;
die Schwabe zamiast die Schabe — der Schwabe — l. m. — die Schwaben, karakan.

Der See—des Sees—l. m.—die Seen, jezioro;
die See—der See—bez liczby mnogiéj, morze [1]).

Der Sprofs albo Sproffe—des Sproffen—l. m. die Sproffen, potomek;
die Sproffe—der Sproffe—l. m.—die Sproffen, szczebel u drabiny [2]).

Die Steuer—der Steuer—l. m.—die Steuern, podatek;
das Steuer—des Steuers—l. m.—die Steuer, wiosło do sterowania.

Der Stift—des Stiftes—l. m.—die Stifte, gwóźdź;
die Stift—der Stift—l. m.—die Stifte, wyraz zastarzały;
das Stift—des Stiftes—l. m.—die Stifte, zwyczajniéj die Stifter, zakład, klasztor.

Der Theil—des Theiles—l. m.—die Theile, część; w niektórych złożonych wyrazach;
das Theil, np.: das Vorder=Hintertheil; das Drittheil, Viertheil.

Der Thor—des Thoren—l. m.—die Thoren, głupiec;
das Thor—des Thores—l. m.—die Thore, brama.

Der Verdienst—des Verdienstes—bez liczby mnogiéj, zarobek;
das Verdienst—des Verdienstes—l. m.—die Verdienste,[3]) zaleta.

Die Wehr, niekiedy die Wehre—der Wehr—l. m.—die Wehren, obrona; złożony wyraz die Landwehr, obrona krajowa;
das Wehr—des Wehres—l. m—die Wehre [4]), miara górnicza długości 14 sążni, np.: zwei Wehr machen eine Maße, drei Wehr eine Fundgrube.

Der Weise—des Weisen—l. m.—die Weisen, mądry, mędrzec;
die Weise—der Weise—l. m.—die Weisen, sposób, tryb.

Der Wispel—des Wispels—l. m.—die Wispel, w Niemczech północnych używana miara do zboża.
die Wispel—der Wispel (zamiast die Mispel)—l. m.—die Wispeln, jemioła.
Der Zeug—des Zeuges—l. m.—die Zeuge;

---

[1]) Czasem używa się bez rodzajnika, np.: in See gehen, stechen. Niekiedy używa się „die See“ o ograniczonych częściach oceanu, np.: die Süd- Ost- Nordsee.

[2]) Die Sommersproffen piegi.

[3]) Konieczny i sprawiedliwy stosunek skutków naszych czynności do tychże moralnej wartości, np.: nach Verdienst belohnen, vergelten albo bestrafen. Uzyskane prawo na uznanie, podziękę, nagrodę.

[4]) Po liczebnikach w liczbie mnogiéj bez końcówki, jak w ogóle miary i wagi.

i das Zeug—des Zeuges—l. m.—die Zeuge. W obydwu wypadkach tworzywo, tkanina, graty, rupiecie.

Der Ziper—des Zipers—l. m.—die Ziper, najlepszy rodzaj jedwabiu drzewnego.
die Ziper—der Ziper—l. m.—die Zipern, śliwki z wyspy Cypru.

Der Zoll—des Zolles—l. m.—die Zoelle, cło;
der Zoll—des Zolles—l. m.—die Zolle, cal [1]);
der Zoll—des Zollen—l. m.—die Zollen } bryła ziemi, kloc,
der i die—Zollen—l. m.—die Zollen } kłoda drewniana.

Pisałem w maju 1885 r.

Prof. *Piotr Zdziarski.*

[1]) Po liczebnikach w liczbie mnogiej „Zoll" bez końcówki, jak w ogóle miary i wagi.

Wiadomości szkolne.

przez dyrektora szkoły.

Grono nauczycielskie w roku szkolnym 1884/5.

Dyrektor: *Kicki Józef* uczył geometryi i rysunków geometrycznych we wszystkich kl. 14 g. tyg. i zawiadował biblioteką szkolną i czytelnią uczniów.

Profesorowie: *Dyszkiewicz Alojzy* uczył historyi naturalnéj w I. i II. kl. po 3. g., fizyki w III. i IV. po 3 g., chemii w IV. kl. 4 g., geografii w IV. 2 g., razem 18 g. tyg.

Zdziarski Piotr uczył języka niemieckiego w II. kl. 6 g., w III. i IV. kl. po 5 g., i hist. powsz. w III. i IV. kl. po 2 g., razem 20 g. tyg.

Lang Jan uczył geografii w I. kl. 3 g., rysunków wolnoręcznych w II. III. i IV. kl. po 4 g. tyg., i kaligr. w I. II. i III. po 2 g. tyg. razem 21 g. tygodn.

Michałowski Emil, inspektor obwodowy dla szkół ludowych w Tarnopolu.

Nauczyciel: *Ks. Niżeniecki Atanazy* katech. r. k. uczył religii we wszystkich kl. po 2 g. tyg., razem 8 g. tyg.

Zastępcy: *Ks. Ławrowski Teofil* kat. gr. k. uczył religii g. k. w I. II. III. i IV. kl. po 1 g. razem 4 g. tyg.

Staniewicz Karol egzaminowany uczył języka polskiego w I. kl. 4 g. tyg., w II. III. i IV. kl. po 3 g. tyg. geogr. w II. kl. 2 g. i hist. pow. w II. kl. 1 g., w III. kl. geogr. 2 g. tyg. razem 18 g. tyg.

Skwarczyński Karol egzaminowany uczył języka niemieckiego w I. kl. 6 g. tyg., arytmetyki w I. II. III. IV. kl. 14 g. tyg., razem 20 g. tyg.

Nauczyciele dla przedmiotów nadobowiązkowych na rok szk. 1884/5.

Hoszowski Jan uczył języka ruskiego 2 g. tyg.

Staniewicz Karol uczył języka francuzkiego w III. i IV. kl. po 2 g. razem 4 g. tyg.

Zdziarski Piotr uczył historyi kraju rodzinnego w III. i IV. kl. po 1 g. tyg., razem 2 g. tyg.

Skwarczyński Karol uczył gimnastyki po 1 g. w każdéj kl. razem 4 g. tyg.

Perl Emanuel uczył religii mojżeszowéj 3 g. tyg.

Dyr. Kicki Józef uczył śpiewu choralnego 4 g. tyg.

Gospodarze klas: *Skwarczyński Karol* dla I. kl. — *Staniewicz Karol* dla II. kl. — prof. *Lang Jan* dla III. kl. — prof. *Zdziarski Piotr* dla IV. klasy.

Sługa szkolny: *Dymidas Gabryel.*

Rozkład nauk.

A. Plan naukowy przedmiotów obowiązkowych.

I. Klasa.

Religia rz. k. 2 godziny, gr. k. 1 godz. tyg., katechizm katolicki: — Katecheci ks. Niżeniecki Atanazy rz. k., Ławrowski Teofil gr. k.

Język polski. 4 godziny tygodn. — Nauka o formach imion i czasowników, oraz o zdaniu pojedynczém rozwiniętém, według gramatyki Dra. Małeckiego. Nauka gramatyki odbywała się praktycznie na podstawie analizy ustępów z wypisów polskich t. I. Z głosowni tylko niezbędne zasady. Z wypisów czytano, po objaśnieniu opowiadano lub wygłaszano cenniejsze ustępy. — Co tydzień 1 zadanie. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Język niemiecki. 6 godzin tyg. — O nowéj pisowni, o rzeczownikach, przymiotnikach, zaimkach i liczebnikach. Odmiana słów słabych i mocnych we wszystkich czasach strony czynnéj. Szyk słów w zdaniach pojedyńczych i niezawisłych. — Co tydzień zadanie szkolne. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Geografia. 3 godziny tygod. — Pojęcia wstępne z geografii fizykalnéj, matematycznéj i politycznéj. Oro-hydro- i topografia wszystkich pięciu części świata. — Nauczyciel: prof. Lang Jan.

Arytmetyka. 4 godziny tygod. — Dziesiętny układ liczb, 4 działania liczbami całkowitymi jako też i ułamkami dziesiętnymi; podzielność liczb, największa wspólna miara i najmniejsza wspólna wielokrotność. Ułamki zwykłe, ich zamiana na dziesiętne i odwrotnie. Rachunek liczbami kilkakrotnie mianowanymi. — Co 14 dni zadanie szkolne. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Rysunki geometryczne. 4 godziny tygodniowo — Nauka ograniczała się na rysowaniu tylko z wolnéj ręki figur geometrycznych pojedynczych, mianowicie: linij prostych, w ich położeniach względem siebie, — kół, kątów, trójkątów, czworoboków, wieloboków umiarowych i nieumiarowych, późniéj na rysowaniu figur geometrycznych złożonych, szrafirowanych atramentami kolorowymi. Z geometryi wzięto z pierwszych pojęć o ilościach przestrzennych tylko tyle, ile do wytłomaczenia i zrozumienia rysunku geometrycznego było potrzebném. — Nauczyciel: dyrektor Kicki Józef.

Historya naturalna. 3 godziny tygodn. — Zoologia. W 1. półroczu ze zwierząt kręgowych: ssące, ptaki, płazy i gady; w 2. półroczu dokończono zwierzęta kręgowe oraz dział zwierząt bezkręgowych. — Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Kaligrafia. 2 god. tyg. — Po wytłomaczeniu głównych zasad kaligrafii uczono pisma polskiego i niemieckiego podług wzorów nauczyciela z tablicy. Nauczyciel: prof. Lang Jan.

II. Klasa.

Religia rz. kat. 2 godziny tyg. — Historya biblijna starego testamentu. — Katecheta ks. Niżeniecki Atanazy, rz. k. i ks. Ławrowski Teofil gr. kat.

Język polski. 3 godziny tyg. — Powtarzanie i uzupełnienie nauki o formach i o zdaniu na podstawie gramatyki Dr. A. Małeckiego. Czytanie, objaśnianie i opowiadanie, tudzież gramatyczna analiza ustępów z wypisów polskich t. II. Ćwiczenia piśmienne jak w I. klasie. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Język niemiecki. 6 godz. tyg. — Powtarzanie i uzupełnienie w I. kl. wziętych odmian czasowników i imion; tworzenie czasów złożonych w stronie czynnéj i biernéj; używanie sposobu bezokolicznego z partykułą „zu," „um zu" i bez téjże; odmiana zaimków i liczebników, rząd przyimków i używanie spójników na stosownych przykładach. — Czytanie, rozbiór gramatyczny i tłomaczenie stosownych niemieckich ustępów z wypisów; treściwe, według okoliczności dosłowne powtarzanie tychże w formie krótszych i dłuższych odpowiedzi na pytania nauczyciela.—Tłomaczono ustępy polskie na niemieckie i odwrotnie. Co tygodnia jedno zadanie domowe i półgodzinne zadanie szkolne. — Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Geografia 2 godziny tyg.—Polityczna geografia Azyi, Afryki, tudzież krajów południowéj i zachodniéj Europy. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Historya powszechna. 1 godzina tyg. — Przegląd głównych zdarzeń dziejów starożytnych. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Arytmetyka. 3 godziny tygod. — Miary, wagi i monety austryackie. Stosunki i proporcye pojedyncze i złożone. — Rachunki procentowe, rachunek terminu, spółki, mieszaniny. — Prawidło łańcucha, praktyka włoska. Co 14 dni 1 zadanie szkolne. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Geometrya wraz z rysunkami geometrycznymi. 2 godziny tygodn. geometrya i 2 g. tyg. rysunki geometryczne.—Z geometryi: planimetrya, mianowicie: o kątach, o przystawaniu i podobieństwie trójkątów, o własnościach równoramiennego, równobocznego i prostokątnego trójkąta, o skalach, o kole. Na obliczeniu obwodu koła zakończono część teoretyczną geometryi. — Twierdzenia udowadniano najprzystępniejszym sposobem.

Rysowano za pomocą przyrządów matematycznych konstrukcye geometryczne, odnoszące się do prostych względem ich położeń, wykreślano trójkąty, czworoboki, wieloboki, koła, styczne do kół, koła w koła, skale, łuki i rozety architektoniczne; wyszukiwano miejsca geometryczne, zakończono zaś naukę tego przedmiotu konstrukcyami krzywych należących do przecięć stożkowych wraz ze stycznymi do nich poprowadzonymi. — Nauczyciel: dyrektor Kicki Józef.

Historya naturalna. 3 godziny tygod. — W pierwszém półroczu: mineralogia, w drugiem półroczu botanika.—Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Rysunki wolnoręczne. 4 godziny tygod. — Rysowano ćwiczenia ornamentalne podług wzorów nauczyciela z tablicy w zarysach, z początku ołówkiem, później piórem; naprzemian z rysunkami poprzednimi ćwiczono uczniów w rysunkach perspektywicznych z modeli drucianych i pełnych. — Nauczyciel: prof. Lang Jan.

Kaligrafia 2 godz. tyg. — Dalsze ćwiczenia w pismach podług wzorów z tablicy jak w klasie I.—Nauczyciel: prof. Lang Jan.

III. Klasa.

Religia rz. kat. 2 godz. tyg. — Historya biblijna nowego testamentu. — Katecheci ks. Niżeniecki Atanazy. rz. kat. i ks. Ławrowski Teofil. g. k.

Język polski. 3 godziny tygod. — Z gramatyki: Części mowy nieodmienne, z etymologii rzeczy najważniejsze. Ortografia. — Składnia zgody i nauka o zdaniu złożoném, podług gramatyki Dr. Małeckiego. Czytanie, opowiadanie, rozbiór gramatyczny i deklamacye ustępów prozą i wierszem z wypisów polskich III. tom. — Co 10 dni zadanie domowe, co 14 dni szkolne. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Język niemiecki. 5 godz. tyg. — Powtórzenie i uzupełnienie wziętego dotych, czas z gramatyki materyału; składnia zgody. — Czytanie, objaśnienie-tłomaczenie i opowiadanie ustępów wziętych z wypisów. Co tydzień zadanie domowe, a co 2 tygodnie szkolne. — Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Geografia 2 godz. tyg. — Polityczna geografia reszty państw europejskich z wyjątkiem Austryi, tudzież Ameryka i Australia. Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Historya powszechna. 2 god. tyg. — Dzieje wieków średnich aż do odkrycia Ameryki z uwzględnieniem dziejów monarchii Austryacko-węgierskiéj. — Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Arytmetyka. 4 godz. tyg. — Powtórzenie i uzupełnienie nauki o miarach, wagach i monetach. Rozmaite obliczenia pieniężne, kupieckie i wekslowe, 4 działania liczbami ogólnymi, obliczenie 2. i 3. potęgi i takichże pierwiastków z liczb szczegółowych. Zadania jak w I. klasie. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Geometrya wraz z rysunkami geometrycznymi. 1 godz. tygod., geometrya, — 2 g. tyg. rysunki geometryczne. — Stereometrya aż do obliczenia powierzchni i objętości brył, przy czem przy sposobności powtarzano potrzebne partye z planimetryi, z której wzięto także obliczania powierzchni figur płaskich i koła. O elipsie, paraboli i hyperboli.
Wykonywano dalsze konstrukcye linij krzywych płaskich, — W 2. półroczu ćwiczono uczniów w techniczném nakładaniu kolorami; Nauczyciel: dyrektor Kicki Józef.

Fizyka. 3. godz. tyg. — Fizyka doświaczalna, ogólne i szczególne własności ciał, — nauka o cieple; — o zbieraniu i rozkładaniu sił; o punkcie ciężkości; — machiny pojedyncze; — równowaga ciał ciekłych i lotnych. — Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Rysunki wolnoręczne. 4 godziny tygod. — Dalszy ciąg rysunków perspektywicznych z brył geometrycznych i pojedynczych kształtów architektonicznych. Ornamenta kolorowane. — Nauczyciel: prof. Lang Jan.

Kaligrafia. 2 godziny tygod. — Uczono pisma, „rond“ francuskiego, zdolniejszych także pisma „mniszego“ czyli „fraktury“ — Nauczyciel: prof. Lang Jan.

IV. Klasa.

Religia rz. kat. 2 godziny tyg. — Liturgika. — Katecheci: ks. Niżeniecki Atanazy i Ławrowski Teofil.

Język polski. 3 godz. tygod. — Składnia rządu; nauka o okresach i szyku wyrazów, nauka o słowie i o wierszowaniu podług gramatyki Dr. Małeckiego. — Czytanie, opowiadanie, rozbiór gramatyczny i de-

klamacye ustępów wierszem i prozą z IV. tomu wypisów. — Co 10 dni zadanie domowe, co 14 dni szkolne. — Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Język niemiecki. 5 godzin tygodn. — Powtórzenie i rozszerzenie wziętego dotychczas z gramatyki materyału; składnia rządu, użycie czasów i sposobów jako téż główne zasady stylu. Czytanie i objaśnianie, tłómaczenie i opowiadanie ustępów wziętych z wypisów. — Co 10 dni zadanie domowe, a co 14 dni szkolne. — Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Geografia. 2 godziny tyg. — Statystyka Austryacko-węgierskiéj monarchii i kraju rodzinnego. — Uczniowie rysowali mapy na tablicy. — Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Historya powszechna. 2 godziny tygodniowo. — Dzieje nowsze od odkrycia Ameryki z uwzględnieniem dziejów Austryacko-węgierskiéj monarchii. Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Matematyka. 3 godziny tyg. — Rozszerzenie nauki poprzedniéj. — O dzielniku i wielowniku wspólnym, o ułamkach ogólnych. Potęgi i pierwiastki. Równania 1. stopnia. — Co 14 dni zadanie szkolne. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Geometrya z rysunkami geometrycznymi. Geometrya 1 godz. tyg. — rysunki geometryczne 2 godz. tyg. — Treścią nauki było wyrabianie zadań geometrycznych odnoszących się do obliczeń powierzchni, figur prostokreślnych i krzywokreślnych, daléj powierzchni i objętości brył. Rozszerzano i powtarzano twierdzenia geometryczne brane w klasach niższych, na podstawie, których powyższe zadania zadawano.—Co tygodnia 1 zadanie domowe, które w czasie następnéj lekcyi z uczniami przerabiano i tym sposobem poprawiano.

Rysowano rozwiązania zadań z geometryi wykreślnéj; wykreślano punkt, prostą, płaszczyznę i bryły na dwóch płaszczyznach współrzędnych. — W 2. półroczu ćwiczyli się uczniowie w rysowaniu planów sytuacyjnych, przyczem równocześnie ćwiczono uczniów w rozwiązywaniu zagadnień z miernictwa.

Przy końcu roku szkolnego uczniowie obznajomili się z użyciem przyrządów używanych przy miernictwie, zdejmowali plan obszaru obranego, oraz niwelowali prostą wytyczoną w poprzek jakiegoś wąwozu. — Nauczyciel: dyrektor Kicki Józef.

Fizyka. 3. godziny tyg. — Fizyka doświadczalna, dynamika ciał stałych, ciekłych i lotnych, nauka o magnetyzmie, elektryczności i galwanizmie, akustyka i nauka o świetle.—Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Chemia 4. godziny tyg. — Przegląd najważniejszych pierwiastków i ich połączeń, początki chemii nieorganicznéj i organicznéj. — Nauczyciel: prof. Dyszkiewicz Alojzy.

Wolnoręczne rysunki. 4 godziny tygodn. — Rysowano ornamenta cieniowane z natury za pomocą wiszera i dwóch krédek, ornamenta kolorowane i ornamenta z wzorów, przy czém uwzględniono także rysunek głowy ludzkiéj i zwierząt, o ile takowe na tym stopniu rozwoju w ornamentyce zastosowanie znachodzą. — Nauczyciel: prof. Lang Jan.

B. Plan nauki przedmiotów względnie obowiązkowych.

Religia mojżeszowa. 3 godziny tyg. dla wszystkich 4 klas. — Nauka o wierze, powinnościach według książki „Or Thora" Leopolda Brauera. W I. i II. klasie wzięto od 1. do 6. rozdziału, w III. i IV. klasie 7. i 8. rozdział. — Oprócz tego tłómaczono największą część psalmów liturgicznych — Nauczyciel: Perl Emanuel.

Język ruski. 2 godz. tyg., dla wszystkich uczniów na ten przedmiot zapisanych. — Z gramatyki nauka o deklinacyach, o ortografii, o zdaniu pojedyńczém i złożoném przeważnie dla uczniów klasy III. i IV. Czytano i opowiadano z przepisanych czytanek wybrane ustępy; kilka poetycznych ustępów wygłaszali uczniowie z pamięci. Zadań szkolnych pisano po 2 lub 3 miesięcznie, nadto często piśmienne ćwiczenia ortograficzne podczas lekcyi na tablicy. — Nauczyciel: Hoszowski Jan.

C. Plan nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

Język francuski. W III. klasie 2 godz. tyg. — Ogólne prawidla wymawiania. Deklinacya, czasowniki posiłkowe i foremne. O rodzajnikach i partykule „de". — Liczba mnoga, rodzaj żeński. Zaimki. Czasy pochodne. Ćwiczenia piśmienne. Zadania łatwiejsze. Dyktaty.

W IV. klasie 2 godz. tyg. — Szczegółowe prawidła wymawiania. Odmiana czasowników foremnych wszystkich cztérech konjugacyj. — Użycie wyrazu bezokolicznego, o imiesłowach. Składnia rodzajnika, rzeczownika, przymiotnika, liczebnika i zaimka. — Nieodmienne części mowy. Ćwiczenia ustne i piśmienne. Lektura. Nauczyciel: Staniewicz Karol.

Historya kraju rodzinnego. 2 godz. tygodn. — W III. klasie aż do zgonu Kazimierza Jagiellończyka. — W IV. klasie od wstąpienia na tron Jana Olbrachta aż do obecnych czasów. — Podręcznikami były sporządzone tablice przez uczniów pod kierownictwem nauczyciela tegoż przedmiotu. — Nauczyciel: prof. Zdziarski Piotr.

Śpiew. 4. godz. tyg. — Chór uczniów był podzielony w pierwszém półroczu na dwa oddziały. Początkowi należeli do 1. oddziału; ci zaś, którzy już rozumieli nuty, tworzyli oddział 2. — W pierwszym oddziale uczono uczniów czytania nut. — W praktycznéj części spiewali uczniowie skalę „dur" diatoniczną, i w różnych odstępach pojedynczych tonów. — W 2. oddziale powtarzano z uczniami partye części teorytycznéj i praktycznéj, wzięte w oddziale 1. i spiewali skalę „moll" diatoniczną. Oprocz tego uczono ich pieśni nabożnych i świeckich treści moralnéj na 4 głosy, mięszane. Nauczyciel: dyr. Kicki Józef.

Gimnastyka. W każdéj klasie po 1 godz. tyg. — W każdéj klasie ćwiczenia wolne z gimnastyki szwedzkiéj i ćwiczenia taktogimnastyczne, woltyżowanie i ćwiczenie w marszu ze spiewem. — Z ćwiczeń z przyborami i na przyrządach w I. klasie ćwiczenia z drączkami i na porączkach; w II. klasie ćwiczenia z drączkami i na drączku chwiejnym. W III. klasie ćwiczenia w skoku i na drabinach. — W IV. klasie ćwiczenia na kołkach i na drączku stałym. — Nauczyciel: Skwarczyński Karol.

Wykaz używanych książek w r. szk. $188^4/_5$:

	W klasie			
	I	II	III	IV
Katechizm rz. kat. Schustera tłómaczenie ks. Zielińskiego 2. wydanie r. 1868.	1	—	—	—
Katechizm gr. kat. Guszalewicza r. 1869.	1	—	—	—
Biblia starego przymierza ks. Tyca. 4. wyd. 1872 (rz. k.) .	—	1	—	—
Biblia starego przymierza ks. Tyca tłóm. B. J. 1876 (gr. k)	—	1	—	—
Biblia nowego przymierza ks. Tyca 4. wyd. 1872 (rz. k.) .	—	—	1	—
Biblia nowego przymierza ks. Tyca tłóm., B. J. (gr. k.)1877.	—	—	1	—
Liturgika ks. Jachimowskiego. 1874 (rz. k.) . . .	—	—	—	1
Liturgika ks. Popiela. 1862 (gr. k.)	—	—	—	1
Religia i psalmy L. Brauera. Część I. (dla izraelitów.) .	1	1	—	—
Religia i psalmy L. Brauera, Część II. (dla izraelitów.) .	—	—	1	1
Gramatyka polska Dr. A. Małeckiego	1	1	1	1
Wypisy polskie tom I. 4. wyd. 1876.	1	—	—	—
Wypisy polskie tom II. 4. wyd. 1879.	—	1	—	—
Wypisy polskie tom III. 4. wyd. 1879.	—	—	1	—
Wypisy polskie tom IV. 3. wyd. 1867.	—	—	—	1
Gramatyka niemiecka Schobera 4. wyd. 1882. . . .	1	1	1	1
Wypisy niemieckie E. Rebena dla I. II. klasy 4. wyd. 1874.	1	1	—	—
Wypisy niemieckie E. Hamerskiego 1878	—	—	1	—
Wypisy niemieckie E. Hamerskiego dla IV. kl. 2. wyd. 1874.	—	—	—	1
(*) Gramatyka ruska Osadcy 2. wyd. 1864. . . .	1	1	1	1
(*) Czytanka ruska dla I. i II. kl. niższych szkół średnich 1871.	1	1	—	—
(*) Czytanka ruska Partyckiego dla III. i IV. klasy 1871.	—	—	1	1
(**) Gramatyka francuska Studniarskiego 3. wyd. 1872. .	—	—	1	1
Geografia Benoniego i Tatomira 1881.	1	—	—	—
Geografia Kluna. 1878.	—	1	1	—
Statystyka Dr. Szaraniewicza 2. wydanie 1878. . .	—	—	—	1
Historya powszechna Weltera tłómaczenie Zyg. Sawczyńskiego				
Tom I. 1878.	—	1	—	—
Tom II. 1880.	—	—	1	—
Tom III. 1879.	—	—	—	1
Arytmetyka E. Bączalskiego 1875.	1	1	—	—
Arytmetyka Mocnika dla III. i IV. klasy gimn. wyd. 9. 1864.	—	—	1	1
Geometrya Mocnika tłómaczenie Sternala 2. wyd. 1860. .	—	1	1	1
Zoologia Pokornego 2. wyd. 1872.	1	—	—	—
Botanika Pokornego 1864.	—	1	—	—
Mineralogia Klęska 2. wyd. 1870.	—	1	—	—
Fizyka Kunzeka tłóm. T. Staneckiego 2. wyd. 1876. .	—	—	1	1
Chemia Rosqu'ego przerobiona przez Navratila i Sokołowskiego 1872	—	—	—	1
Kozenna atlas geograficzny szkolny spolszczony przez S. E.	—	—	—	—
Stögera 1879.	1	1	1	—

Do śpiewu używano śpiewników F. Tippmana, W. Wojnarskiego, T. Kunzeka i pieśni treści stosownéj ułożonych przez dyrektora szkoły.

---

*) Do przedmiotów względnie obowiązkowych.

**) Do przedmiotów nadobowiązkowycn.

Zbiory naukowe.

Środki naukowe zakupują się z rocznéj dotacyi w kwocie 290 złr. na mocy rozporządzeń Wys. c. k. Ministerstwa wyznań i oświaty z dnia 14. czerwca 1878. l. 9290.

A. Biblioteka szkolna.

I. Biblioteka nauczycielska:	Liczby: dzieł	tomów	książek	zeszyt.	arkuszy
a) dzieł religijnéj treści	14	24	23	1	—
b) dzieł filologicznych	187	346	336	15	122
c) dzieł geograficzno-historycznych	134	247	213	115	3
d) dzieł matematycznych	150	174	154	17	—
e) dzieł fizykalnych i chemicznych	94	120	122	5	—
f) dzieł przyrodniczych	69	101	94	25	—
g) dzieł budowniczych i mechanicznych	47	54	46	180	—
h) dzieł dla rysunków wolnoręcznych	17	25	21	4	—
i) czasopism i rozporządzeń	94	100	93	110	10
k) dzieł muzykalnych	15	20	14	37	—
l) dzieł dla kaligrafii i stenografii	7	7	7	3	—
m) dzieł treści mięszanéj	70	93	81	49	—
n) programów izb handlowych i zakładów wyższych	170	170	170	—	—
o) programów szkół średnich	1098	1090	—	1090	—
Razem	2166	2571	1374	1651	135
II. Czytelnia uczniów liczy:					
a) treści religijnéj, klasycznéj, beletrystrycznéj i dramatycznéj	86	90	90	—	—
b) „ geograficzno-historycznéj i umiejętnéj	92	130	125	—	—
c) „ opisującéj	90	125	125	—	—
d) „ opowiadającéj (powiastki)	306	448	442	—	—
e) „ mięszanéj	34	86	57	—	—
Razem	608	879	839	—	—
A zatem liczy:					
I. biblioteka nauczycielska	2166	2571	1374	1651	135
II. czytelnia uczniów	608	879	839	—	—
Razem w ogóle	2774	3450	2213	1651	135

Kupiono z dzieł cenniejszych:

a) Biblioteka Warszawska r. 1885. 4 tomy.
b) Nehring Studya literackie.
c) Pisma Brodzińskiego, 8 tomów.
d) Geographische Rundschau. —
e) Deutsche Classiker für den Schulgebrauch 12 Bände.

B. Srodki pouczające dla geografii i historyi powszechnéj.

Atlasów geograficznych 9 sztuk, — kart ściennych geogr. 47 sztuk, kart pojedynczych geograf. 9 sztuk, — globów 2 sztuki, — teluryów 2 szt., — kart płaskorzeźbowych 7 sztuk.

C. Środki pomocnicze przy nauce arytmetyki.

Okazy miar metrycznych a to: dla ciał sypkich 6 sztuk. — dla płynów 7 sztuk, — ciężarków handl. więk: 6 sztuk, pudełko z ciężarkami mniejszymi, — kart ściennych 2 sztuki, — zbiór miar stopowych wszystkich krajów europejskich.

D. Środki pomocnicze przy nauce geometryi i rysun. geometr.

Zupełny przyrząd mierniczy i przyrząd niwelacyjny od Krafta we Wiedniu, — łata niwelacyjna, — drączków mierniczych 30 sztuk, — palików 54 szt., — 2 taśmy miernicze, — węgielnica, — kątomierz wielki, — raiscaig od Krafta z Wied., — planów sytuacyjnych 5 sztuk, — planów sytua. Harschera 13 szt., — graniaston do rozkładania na 3 piramidy, — ciał papierowych geometrycznych 60 szt., — modelów drucianych 3 szt., — łańcuch mierniczy metryczny 20 m. długi. do wykreślnéj geometryi płaszczyzny współrzędne szklanne, nareszcie 2 przyrządy do uzmysłowienia wykreślenia płaszczyzn.

E. Srodki pomocnicze przy nauce fizyki.

a) przyrządów	do okazania ogólnych własności ciał	12	liczb w inwent.
b) „	do mechaniki . . .	18	„
c) „	do hydrostatyki i hydrodynamiki	13	„
d) „	do aerostatyki i aerodynamiki	12	„
e) „	do akustyki . . .	11	„
f) „	do nauki o cieple . .	16	„
g) „	do optyki	21	„
h) „	do elektryczności i magnetyzmu	41	„

F. Srodki pomocnicze przy nauce chemii.

	Liczb. w inwent.
A. Przyrządy i sprzęty:	
Dział I. rozmaitych przyrządów . .	25+13=38
„ II. przyrządów do mierzenia	10
„ III. „ szklannych	53
„ IV. „ porcelanowych	14
„ V. „ do gotowania i wyżarżenia . .	37
„ VI. „ metalowych	37
„ VII. „ drewnianych	11
B. Produktów surowych	42
C. Chemikaliów i odczynników	206

Dokupiono: inklinatorium i deklinatorium, skrzyce żelazne i przyrząd do okazania prądu ogrzanéj wody.

G. Zbiory naukowe do historyi naturalnéj.

	Liczba w inwentarzu	Sztuk
a) wypchanych źwierząt czworonożnych . .	21	—
b) płazy	4	—
c) wypchanych ptaków	110	—
d) muszel	15	—
e) fascykułów herbarza	—	7
f) okazów mineralogicznych	500	—
g) okazów geologicznych	146	—

	Liczba w inwentarzu	Sztuk
h) atlasów dla historyi naturalnej . : .	—	2
i) tablic ściennych	—	14
k) obrazów	—	162
l) zeszytów ze siatkami na krystalograficzne modele	—	2
m) modeli kryształów drewnianych . . .	—	25
n) modeli kryształów drewnianych . . .	—	70
o) zakamieniałości, szkieletów	17	—
p) pudełek z chrząszczami i motylami . . .	—	4

H. Srodki pomocnicze przy nauce rysunków wolnoręcznych.

Szkół rysunkowych 8 sztuk, — zeszytów 23, pojedynczych wzorów 354 sztuk, — odlewów gipsowych od Batki z Pragi 24 sztuk, — odlewów gipsowych z c. k. muzeum wiedeńskiego 37 sztuk, — odlewów gipsowych z k. muzeum Stuttgardskiego 43 sztuk. Oprócz tego następujące przyrządy: statyw na modele druciane, — modelów drucianych do nauki perspektywy 18 sztuk, — modelów drewnianych wielkich 13 sztuk, — modelów drewnianych małych 204 sztuk, — stół ze szybą szklanną do nauki o perspektywie, statyw metalowy.

I. Wzory kaligraficzne.

7 zeszytów kaligraficznych i 8 pojedynczych wzorów.

K. Instrumenta i przyrządy pomocnicze przy nauce śpiewu.

Fisharmonika, — tablica ceratowa, — metronom, książek z nótami 4 szt. tablica drewniana.

L. Przyrządy do gimnastyki.

Rusztowanie z hakami na liny i sznury, — drabina pozioma, — („rek") drążek stały, — lina, — kółka żelazne, — 6 wałeczków do rąk, — poręczki ruchome, — drabina sznurowa, — lina z guzami, — 30 drążków, — koń skórzany, 6 materaców.

Dary dla szkoły otrzymane w r. szk. 188$^4/_5$.

Wny ks. Swadowski Ludwik. — Rozszerzanie protestantyzmu w ziemiach polskich przez ks. Wł. Chotkowskiego.

Wys. c. k. Rada szkol. krajowa. — Sprawozdanie o stanie szkół galicyjskich średnich w latach od r. 1875 do 1883.

Towarzystwo pedagogiczne. — Geometryą Jamrógiewicza i Lwowskie kolonie wakacyjne. —

Rozporządzenia otrzymane w ciągu r. szk. 188$^4/_5$.

Aprobaty książek:

20. sierpnia 1884 l. 10811 p. t. „Fizyka Dra Rodeckiego" 3. wydanie.

20. sierpnia 1884 l. 7467 p. t. „Fizyka Soleckiego" i „Chemia Freunda".

24. września 1884. l 12482 p. t. „Istorya chrystyańsko - katolickij cerkwy. Al. Stefanowycza".

18. kwietnia 1885. l. 2637, atlasu geograficznego R. Tramplera p. t. „Mittelschul-Atlas, 51 Karten".

2. maja 1885. l. 15734, p. t. „Zarys historyi polskiej i krajów ruskich z nią połączonych. Dr. A. Lewicki".

19. maja 1885. l. 16403. p. t. „Geometrya poglądowa“ M. Jamrógiewicza.
19. maja 1885. l. 12345. p. t. „Estetyka poezyi Dra T. Ziemby“.
19. maja 1885. l. 4130. p. t. „Arcydzieła poetów polskich“.
25. maja 1885. l. 4093. p. t. „Najważniejsze lekarskie i jadowite rośliny środkowej Europy Z. Jańskiego.
28. maja 1885. l. 5717, karty Austryi w 45 Arkuszach.
Rozporządzenie: Wys. c. k. Rady szk. krajow. z dnia 8. sierpnia 1884 l. 8678 dotyczące wypożyczania książek z bibliotek starającym się o doktorat.
18. sierpnia 1884. l. 7536 dotyczące zmiany postępowania przy egzaminach wstępnych do I. kl.
23. listopada 1884. l. 401. pr. dotyczące urządzeń wieczorków Mickiewiczowskich przez uczniów.
26. grudnia 1884. l. 17132 dotyczące zniżonych cen jazdy na kolejach upaństwowanych.
31. stycznia 1885. l. 16437, że Wysokie c. k. Ministerstwo wyznań i oświecenia podwyższyło opłatę szkolną roczną z 14 złr. na 20 złr.
8. kwietnia 1885. l. 3817. ażeby usunąć zupełnie z czytelni uczniów książkę p. t. „Van Swielin. Nr. 29. Oberbrants Jugend-Bibliothek. Wien bei Manz“.
28. kwietnia 1885. l. 117. pr. rozporządzeniem ministeryalném, ażeby tablice kwalifikacyjne kompetentów o posady przedkładać w języku niemieckim. —

Środki ku wspieraniu uczniów ubogich.

W tym celu pobiera dyrekcya dobrowolny datek od ucznia wpisującego się do téj szkoły na mocy zezwolenia Wys. c. k. Namiestnictwa z dnia 13. kwietnia 1863 l. 18360. — Kontrolę prowadziło grono nauczycielskie, a rachunek udokumentowany składa dyrektor szkoły corocznie z końcem roku szk. Wys. c. k. Radzie szkolnéj krajowéj. Z tych pieniędzy kupowano uczniom rzeczy szkolne i odzież.

Z r. sz. 188³/₄ zostało . .	133 złr. 65 ct.
w r. sz. 188⁴/₅ zebrano . .	41 „ 60 „
Razem .	175 złr. 25 ct.
z tych wydano w r. szk. 188⁴/₅	61 „ 5 „
pozostaje na r. szk. 188⁵/₆ .	114 złr. 20 ct.

Z pozostałych pieniędzy umieszczono 110 złr. w tutejszéj kasie oszczędności na książeczkę Nr. 35. a to:

dnia 7. stycznia 1870. . . .	50 złr.
dnia 28. czerwca 1875 . . .	50 „
dnia 22. lipca 1884	10 „
Razem	110 złr.

Odsetki od tego kapitału wynoszą dnia 1. lipca 1885 razem	100 złr. 44 cnt.
Kwota więc umieszczona w kasie oszczędności wynosi razem	210 złr. 44 cnt.

Obecny inwentarz zapasowy rzeczy szkolnych dla biednych uczniów.

345 książek szkolnych, — 5 raiscaigów, — 32 rysownic, — 36 przykładeń, — 31 trójkątów, 3 penzle, 24 rączek do ołówków, — 30 centimetrówek, — 20 rączek do piór, — 50 muszel, — 24 gwoździków do przytwierdzania papieru do rysownicy, — 7 linij arabeskowych, — 10 tek rysunkowych, 16 kałamarzy; — 12 calówek.

Kronika zakładu odnosząca się do r. sz. 188⁴/₅.

Z początku r. szk. 188⁴/₅ zgłosiło się do I. kl. 29 uczniów, z których 27 przyjęto do tėj klasy na podstawie złożonego egzaminu, 2 zaś reprobowano. W tym czasie odbywały się egzamina poprawcze. 13 uczniów poprawiło, 4 nie poprawiło, 1 zaś nie zgłosił się. —

Wys. c. k. Rada szkol. krajowa rozp. z dnia 30. września 1884. l. 12252 przyznała dyrektorowi szkoły Kickiemu Józefowi piąte kwinkwenium.

Dnia 11. listopada 1884 deklamował sławny deklamator polski p. Konopka w obec uczniów i grona nauczycielskiego. Z „Pana Tadeusza“ Gra Jankla, — „Powrót taty“ Mickiewicza; — „Do grabarza“ Lenartowicza. — i wyjątek z komedyi Korzeniowskiego p. t. „Żydzi“. —

Dnia 25. stycznia 1885 umarł uczeń II. kl. Gläsner Samuel.

Urlopów udzieliła Wys. c. k. Rada szkol. krajowa dyrektorowi szkoły od 2. do 8. kwietnia r. b. rozp. z dnia 18 marca 1885 l. 3062, — ks. Niżenieckiemi Atanazemu r. k. katechecie od 1. do 15. lipca r. b. rozp. z dnia 31 maja 1885 l. 5719.

Od 29. kwietnia do 6. maja r. b. odbyła się wizytacya szkoły przez Wgo Pana Antoniego Sołtykiewicza c. k. Radcę szkolnego oraz inspektora szkół średnich.

W ciągu r. szk. 188⁴/₅. odprawili katoliccy uczniowie 3 razy św. spowiedź i przyjmowali św. Komunią.

W ciągu tego r. sz. odbyło grono nauczycielskie 14 zwyczajnych posiedzeń pod przewodnictwem dyrektora szkoły. Oprócz tego odbywały się posiedzenia tygodniowe gospodarzy klas w celu porozumienia się z nauczycielami w ich klasie zatrudnionymi, co do zachowania się i postępu każdego ucznia z osobna.

Z końcem r. sz. 188⁴/₅. liczyła tutejsza szkoła 39 uczniów uwolnionych od płacenia opłaty szkolnėj, 30 zaś publicznych i 1 prywatysta opłacających całą szkolną opłatę

Opłat szkolnych do 1. lipca r. b. wpłynęło **679 złr**.

Taksę wstępną po 2 złr. 10 cnt. zapłaciło 41 uczniów, co wynosi 86 złr. 10 cnt. — Datek na środki naukowe po 1 złr. zapłaciło 87 uczniów, co wynosi 87 złr.

Dnia 15. lipca zakończono naukę szkolną nabożeństwem i rozdaniem świadectw.

Tablice statystyczne

uczniów odnoszące się do końca 2. półrocza r. szk. 1884—85.

A. Liczba uczniów uczęszczających do szkoły realnéj w ciągu r. szk. 1884-5.

W klasie	zapisało się w r. sz. 1884—85.			Pozostało z końcem 2. półr.		
	publicznych	prywatystów	Razem	publicznych	prywatystów	Razem
I.	39	—	39	30	—	30
II.	24	—	24	20	—	20
III.	10	—	10	8	—	8
IV.	13	1	13	11	1	12
Razem	86	1	87	69	1	70

B. Liczba uczniów według narodowości i wyznań.

W klasie	Polaków	Rusinów	Niemców	Czechów	Innéj narodowości	Razem	Religii				
							rz. k.	gr. k.	orm.	mojż.	Razem
I.	19	8	2	1	—	30	10	8	—	12	30
II.	17	2	1	—	—	20	8	2	—	10	20
III.	8	—	—	—	—	8	2	—	—	6	8
IV.	10	1	—	—	—	11	3	1	—	7	11
Razem	54	11	3	1	—	69	23	11	—	35	69

C. Liczba uczniów według wieku ukończonego w r. 1885.

W klasie	Liczyło lat											Razem	Wiek przeciętny
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
I.	2	5	6	10	5	1	1	—	—	—	—	30	13·3
II.	—	2	4	4	4	3	2	1	—	—	—	20	15·0
III.	—	—	2	—	1	2	—	—	2	1	—	8	16·4
IV.	—	—	—	2	2	2	3	—	—	2	—	11	16·5
Razem	2	7	12	16	12	8	6	1	2	3	—	69	15.3

D. Liczba uczniów uczęszczających na przedmioty względnie- i nadobowiązkowe.

W klasie	Uczęszczało uczniów				
	na język ruski	na język francuski	na historyę krajową	na spiew	na gimnastykę
I.	9	—	—	11	22
II.	3	—	—	12	19
III.	1	8	8	2	4
IV.	—	9	11	3	5
Razem	13	17	19	28	50

E. Liczba uczniów według ich ogólnego postępu z końcem 2. półrocza 1884–85.

W klasie	Otrzymało stopień					Nieklasyfikowano	Razem
	celujący	I.	II. z pozwoleniem do egzaminu poprawczego	II.	III.		
I.	1	19	7	3	—	—	30
II.	—	12	6	2	—	—	20
III.	—	7	1	—	—	—	8
IV.	1	5	2	3	—	—	11
Razem	2	43	16	8	—	-	69

F. Liczba uczniów według ich not z obyczajów i pilności z końcem 2. półrocza 1884—85.

W klasie	Otrzymało notę											
	z obyczajów						z pilności					
	wzorową	chwalebną	odpowiednią	mniej odpowiednią	nieodpowiednią	Razem	wytrwałą	zadowalniającą	dostateczną	niejednostajną	małą	Razem
I.	1	29	—	—	—	30	1	17	6	6	—	30
II.	—	18	1	1	—	20	—	10	4	6	—	20
III.	—	8	—	—	—	8	—	6	2	—	—	8
IV.	1	10	—	—	—	11	—	4	2	5	—	11
Razem	2	65	1	1	—	69	1	37	14	17	—	69

UWAGI
dotyczące przyjęcia uczniów na rok szk. 188$^5/_6$.

Dnia 29. i 31. sierpnia r. b. zapisuje się uczniów w obecności ich ojców lub zastępców tychże.

Nowo wstępujący uczniowie do klasy II. III. i IV. przedłożą metrykę i świadectwo szkolne z ostatniego półrocza. — Każdy z uczniów zgłaszających się do I. kl., który poprzednio uczęszczał do publicznéj szkoły ludowéj, winien wykazać się świadectwem szkolném wydaném przez kierownika dotyczącéj szkoły ludowéj w myśl §. 72. regulaminu szkolnego, ogłoszonego rozp. Wys. c. k. Rady Szkol. kraj. z dnia 12. listopada 1876. l. 9272. według wzoru tam zawartego lit. G. Końcowy ustęp świadectwa tego, zamiast obecnie tam zamieszczonego ma opiewać. *„Ponieważ ten uczeń zamierza wstąpić do szkoły średniéj, przeto wydaje się mu na ten cel niniejsze świadectwo.*

Uczniów do I. klasy przyjmuje się stanowczo na podstawie odbytego z nimi egzaminu wstępnego z religii, -- z języka polskiego, — z języka niemieckiego i z arytmetyki. Przy tym egzaminie żądać się będzie:

Z religii: katechizmu o ile żąda się w szkołach ludowych.

Z języka polskiego: biegłego czytania, pisania, głównych zasad nauki o formach, — ortografii, — pewnéj biegłości w opowiadaniu i w przeniesieniu na papier przeczytanego lub opowiadanego łatwego ustępu.

Z języka niemieckiego: czytania, pisania, rozróżniania części mowy, odmieniania rzeczowników z przymiotnikami, zaimków, czasowników w formie czynnéj.

Z arytmetyki: cztéry działania liczbami całymi, biegłości w rozwiązywaniu łatwych zadań w głowie.

Z trzech przedmiotów ostatnich odbędzie się egzamin ustny i pisemny.

Dnia 31. sierpnia r. b. odbywać się będą egzamina wstępne i poprawcze.

Uczniowie ze zakładów średnich nie składają egzaminów wstępnych, jeżeli zamierzają zapisać się do klasy pierwszéj, — jeżeliby zaś chcieli wstąpić do odpowiedniéj klasy wyższéj, muszą składać egzamin wstępny z najbliższéj klasy niższéj.

Opłaty przy wpisie.

1. Taksa wstępna w kwocie 2 zł, 10 ct.

UWAGA. Uczniowie, którzy taksę wstępną już raz zapłacili, a przez wystąpienie stosunków ze szkołą nie zerwali, nie płacą takowéj.

2. Opłata szkolna w kwocie 10 zł.

UWAGA. *a)* Opłata szkolna musi być uiszczona za I. półrocze najdaléj do 30. września za II. półrocze zaś do 28. lutego. — Uczniom, którzyby w oznaczonym czasie opłaty szkolnéj nie zapłacili, zabronionoby dalszego uczęszczania do szkoły. *b)* Uczeń I. klasy nie może być uwolniony od opłaty szkolnéj za I. półrocze; lecz późniéj uwalnia go Wys. Rada Szkol. kraj. na podstawie otrzymanego świadectwa 1. stopnia przy bardzo dobréj nocie z obyczajów i pilności. *c)* Uczeń ubiegający się o uwolnienie od opłaty szkolnéj, poda prośbę przez dyrekcyą szkoły do Wys. Rady Szkol. kraj., załączając do niéj świadectwo szkolne z ostatniego półrocza i świadectwo ubóstwa. — Świadectwo ubóstwa ma być potwierdzone przez urząd gminny i zawierać dokładny stan majątkowy rodziców, w razie przeciwnym nie będzie uwzględnione. — Prywatyści opłacają zawsze opłatę szkolną. *d)* Uczeń zatrzymuje uwolnienie od opłaty szkolnej tylko tak długo, jak długo w ostatniém półroczu otrzymał *pierwszy stopień* ogólnego postępu, z obyczajów notę: *wzorową* lub też *chwalebną* a z pilności notę *wytrwałą* albo przynajmniéj *zadowalniającą*. — W każdym innym wypadku traci uwolnienie. —
Czy uczeń ma być uwolniony od płacenia całéj opłaty szkolnéj, czy téż tylko od połowy, stanowi stan majątkowy jego rodziców.

3. Datek na środki naukowe w kwocie 1 zł.
4. Taksa egzaminacyjna egzaminu prywatnego lub wstępnego w kwocie 12 zł.

UWAGA. *a)* Uczniowie, którzy w ostatniem półroczu byli uczniami szkół realnych, nie płacą takowej. *b)* Uczniowie, którzy składają egzamin wstępny do I. klasy nie płacą także taksy egzaminacyjnej. *c)* Swiadectwo wystawia się tylko na podstawie złożonego egzaminu prywatnego, nigdy zaś na podstawie wstępnego egzaminu

5. Dobrowolny datek w celu wspierania mniéj zamożnych uczniów. — Wysokość takiego datku zależy od łaski P. T. rodziców, nie kładąc tamy ich wspaniałomyślności.

W razie, gdyby uczeń składający egzamin wstępny do I. klasy, takowego nie złożył, a zapłacił jakieś należytości, — natenczas zwraca mu się takowe; albowiem nie może być uczniem tej szkoły. — Taksy egzaminacyjnéj uczniowi się nie zwraca.

Świadectwo szkolne otrzymują uczniowie za każde półrocze z osobna; ma ono być zaopatrzone marką stęplową na 15 ct., za duplikaty płaci się taksa w kwocie 1 zł.

Ponieważ szkoła ma obowiązek nadzorowania miejsca, gdzie uczniowie są ulokowani na stancyi, a w razie niestosownego ulokowania tychże może nawet odmówić przyjęcia do szkoły; P. T. rodzice raczą zaraz przy wpisie wymienić miejsce, gdzie syna swego umieścić zamyślają.

Sprawy szkolne pojedynczych uczniów załatwiają pp. gospodarze klas, przed którymi uczeń swe opuszczone godziny winien w przeciągu 24 godzin usprawiedliwić. Jeżeli uczeń przez 8 po sobie bez przerwy następujących dni szkolnych nie był na lekcyach, a przyczyny nieobecności nie oznajmiono, wykreśla go się z katalogu; — przyjęcie jego zależeć będzie od pozwolenia Wys. Rady Szkolnéj krajowéj.

Z dyrekcyi c. k. szkoły realnéj.

Józef Kicki,
dyrektor.

Klasyfikacya uczniów z końcem 2. półrocza r. szk. 188⁴/₅.

Klasa I.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Lokacya 1. *Pytlar Grzegorz* ze Załoziec.

Stopień pierwszy:

" 2. *Harmaciéj Grzegorz* z Łuczki,
" 3. *Gross Juda* z Tarnopola,
" 4. *Bławat Süssie* z Tarnopola,
" 5. *Hendrych August* ze Słotwiny,
" 6. *Friedel Józef* ze Sygniówki,
" 7. *Dozorski Mikołaj* ze Załoziec,
" 8. *Stolzenberg Hirsch* z Tarnopola,
" 9. *Nazarewicz Grzegorz* ze Załoziec,
" 10. *Mielniczuk Teodor* z Tarnopola,
" 11. *Heller Joel* z Tarnopola,
" 12. *Łacek Henryk* ze Sanoka,
" 13. *Tarnawski Mieczysław* z Korolówki,
" 14. *Rehořovsky Ludwik* z Rakownika w Czechach,
" 15. *Nawrocki Eugeniusz* z Ihrowicy,
" 17. *Kohut Paweł* z Kutkowiec,
" 18. *Marbach Józef* z Jezierny,
" 19. *Axelrad Gerszon* z Mikuliniec,
" 20. *Weisberg Leo* z Podhajec.

Po wakacyach mogą notę poprawić:

Borzemski Antoni z Tiutkowiec, z rysunków geometrycznych,
Borzemski Władysław z Tiutkowiec, z języka niemieckiego,
Celewicz Piotr z Baligrodu, z rysunków geometrycznych,
Goldberg Jakób z Tarnopola, z geografii,
Hendrych Wacław ze Słotwiny, z geografii,
Klang Nuchim z Tarnopola, z języka polskiego,
Schalit Mojżesz z Tarnopola, z języka polskiego,
Scharf Chaskiel z Radziechowa, z języka polskiego.

Stopień drugi:

Lokacya 28. *Brykowicz Jan* z Tarnopola,
" 29. *Spunberg Boruch* z Tarnopola,
" 30. *Ciążkowski Bronisław* z Tarnopola.

Klasa II.

Stopień pierwszy:

Lokacya 1. *Dąbrowski Antoni* z Pustołówki,
" 2. *Schmidt Paweł, Karol* z Brzega na Szląsku prus.,
" 3. *Blitz Eisik* z Tarnopola,
" 4. *Rawicz Elo* ze Zagrobeli,
" 5. *Riszka Adolf* z Tarnopola,
" 6. *Pastuszeńko Włodzimierz* ze Szelpak,
" 7. *Veltze Ludwik* ze Lwowa,
" 8. *Świżewski Józef* z Łuki małéj,
" 9. *Atlas Hirsch* ze Lwowa,

Lokacya 10. *Lüfschütz Sumer* z Tarnopola,
" 11. *Blauer Maxymilian* z Tarnopola,
" 12. *Katz Markus, Hirsch* z Tarnopola.

Po wakacyach mogą notę poprawić:

Głowiński Jędrzéj z Tarnopola, z języka niemieckiego,
Heldenburg Tadeusz z Rozdzwian, z historyi naturalnéj,
Hellebrand Edward z Milna, z geometryi,
Piotrowicz Julian z Tarnopola, z arytmetyki,
Rotter Jan z Buczacza, z rysunków wolnoręcznych,
Zicher Samuel z Tarnopola, z rysunków wolnoręcznych.

Stopień drugi:

Lokacya 19. *Peniaker Chaim* z Tarnopola,
" 20. *Ujejski Ludwik* z Wygnanki górnéj.

Klasa III.

Stopień pierwszy:

Lokacya 1. *Kollender Nuhim, Hersch* z Tarnopola,
" 2. *Kosser Sucher* z Tarnopola,
" 3. *Finkelstein Eliasz* z Tarnopola,
" 4. *Chwalbiński Michał* z Chodaczkowa,
" 5. *Vogel Samuel, Izrael* z Tarnopola.
" 6. *Lauer Kalman, Jakób* z Brodów,
" 7. *Schulbaum Alexander* z Kujdaniec.

Po wakacyach może notę poprawić:

Kleinberger Stanisław, Jan z Tarnopola, z fizyki.

Klasa IV.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Lokacya 1. *Demant Joel* z Tarnopola.

Stopień pierwszy:

" 2. *Jaworski Edward* z Kopeczyniec,
" 3. *Goldbaum Samuel* z Tarnopola,
" 4. *Goligier Kopel* z Tarnopola,
" 5. *Ochocki Roman, Zefiryn* z Kalinowszczyzny,
" 6. *Vorstein Schlome* z Tarnopola.

Po wakacyach mogą notę poprawić:

Elfenbein Wolf z Toustego, z języka polskiego,
Heftler Adolf ze Lwowa, z chemii.

Stopień drugi:

Lokacya 9. *Fedorowicz Włodzimierz* ze Żerebek,
" 10. *Rapaport Symche, Samuel* z Tarnopola,
" 11. *Samolewicz Stanisław* z Tarnopola.

OMYŁKI DRUKARSKIE:

Na str. 2., w 2. wierszu zamiast szkłoły — czyt. „szkoły".
„ „ 3., w 18. „ od góry po wyrazie z rodzajnikiem, powinno być: „dalej wykazać używanie i opuszczanie rodzajnika".
„ „ 7., w 2. „ od góry nie trzeba odsyłacza.
„ „ 7., w ostatniem zdaniu od dołu zamiast bewunperten — czytaj „bewunderten".
„ „ 8., w 2. wierszu od dołu zamiast końcówk; — czyt. „końcówki".
„ „ 8., w ostatnim wierszu od dołu zamiast określnegoi — czyt. „określnego;"
„ „ 8., w nocie 1. zamiast trzcionkami — czyt. „czcionkami„.
„ „ 9., w 1. nocie w 1. wierszu zamiast te — czyt. „tę".
„ „ 13., w ostatnim wierszu na końcu powinna być kropka.
„ „ 14., w wierszu 4. od góry zamiast Aposition — czyt. „Apposition".
„ „ 14., w 6. wierszu od góry zamiast nawiasu ma być przecinek.
„ „ 16., w 10. wierszu od góry po wyrazie „Gott" nie potrzeba kropki.
„ „ 16., w 15. wierszu od góry zamiast sieh — czytaj „sich".
„ „ 16., w 1. nocie we wyrazie „Evangelisten" ma być v zamiast w.
„ „ 20., na końcu 10. wiersza z dołu ma być przecinek zamiast kropki.
„ „ 22., po 9. wierszu nie trzeba kropki.
„ „ 26., w 10. w wierszu od dołu zamiast Vetrauen — czyt. „Vertrauen".
„ „ 31., w 1. wierszu od góry zamiast Freundschaftbande — czyt „Freundschaftsbande".
„ „ 32., w 11. wierszu od dołu po znawca ma być przecinek.
„ „ 33., w 1. „ od góry po Maersche „ „
„ „ 33., w 2. „ od góry po Marschen „ „
„ „ 33., w 2. „ od góry po żuławy „ „
„ „ 35., po 4. wierszu z góry ma być średnik zamiast przecinka.